

UNIVERSITATEA “ BABEȘ - BOLYAI” CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE GEOGRAFIE

**STUDIUL GEOGRAFICO-ISTORIC AL AȘEZĂRILOR
NEOLITICE ȘI AL EPOCHI**

METALELOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI(NEOLITIC-ACTUAL)

DOCTORAND

RUSU OLIVER

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC

PROF. UNIV. DR. GRIGOR P. POP

CLUJ-NAPOCA

2011

CUPRINS

1. SCOPUL ȘI DEZIDERATELE LUCRĂRII.....	1
2. EVOLUȚIA CONCEPTUALĂ, ÎN UNIVERSUL ȘTIINȚIFIC, AL DUALISMULUI ANTROPOGEOGRAFIE – ARHEOLOGIE.....	2
2.1 IMPACTUL CURENTELOR FILOZOFICE ASUPRA EVOLUȚIEI ARHEOLOGIEI ȘI ANTROPOGEOGRAFIE.....	10
2.2 POZIȚIONAREA TEMEI LUCRĂRII ÎN SISTEMUL ȘTIINȚELOR INTERDISCIPLINARE DINTRE ANTROPOGEOGRAFIE ȘI ARHEOLOGIE.....	13
2.2.1 RELAȚII INTERDISCIPLINARE ÎNTRE ARHEOLOGIE ȘI ANTROPOGEOGRAFIE.....	13
2.2.2 ÎNCADRAREA METODELOR ȘI PRINCIPIILOR DE CERCETARE ALE TEMEI ÎN TABLOUL INTERDISCIPLINAR DINTRE ARHEOLOGIE ȘI ANTROPOGEOGRAFIE.....	16
3. METODOLOGIA DE ANALIZĂ A EVOLUȚIEI AȘEZĂRIILOR DIN NEOLITIC PÂNĂ ÎN PERIOADA FIERULUI DIN DEPRESIUNEA COLINARĂ A TRANSILVANIEI.....	18
3.1 PRINCIPII OPERAȚIONALE ALE LUCRĂRII.....	19
3.2 METODE APLICATE ÎN ETAPA DE CERCETARE.....	20
3.2.1 METODA ISTORICA.....	22
3.2.2 METODA SINTEZEI.....	23
3.2.3 METODA ANALIZEI.....	24
3.2.4. METODA DEDUCTIVĂ.....	25
3.2.5. METODA INDUCTIVĂ.....	27
3.2.6 METODA COMPARATIV – GEOGRAFICĂ.....	27
3.2.7 METODA CARTOGRAFICĂ.....	28
3.2.8. METODA MATEMATICĂ ȘI A MODELĂRII.....	29
3.3 MIJLOACE DE CERCETARE UTILIZATE ÎN CERCETAREA SPAȚIULUI TRANSILVAN DIN PERIOADA PREISTORICĂ.....	31
4. LOCALIZAREA SPAȚIALĂ ȘI TEMPORALĂ A PROCESELOR SOCIO-GEOGRAFICE STUDIATE.....	33
4.1. LOCALIZAREA TEMPORALĂ A PROCESELOR CERCETATE.....	33

4.2 LOCALIZAREA AREALULUI DE DESFĂȘURARE A PROCESULUI DE EVOLUȚIE A AȘEZĂRILOR DIN PERIOADA NEOLITIC-LATENE.....	45
4.2.1 LIMITA ESTICĂ.....	45
4.2.1 LIMITA SUDICĂ.....	46
4.2.2 LIMITA VESTICĂ.....	47
4.2.3 LIMITA NORD-VESTICĂ.....	48
4.2.4 LIMITA NORDICĂ.....	49
4.3 REGIONAREA DEPRESIUNII TRANSILVANIEI ÎN PERSPECTIVA ANALIZEI EVOLUȚIEI AȘEZĂRILOR DIN PERIOADA NEOLITIC-FIER.....	51
5. CARACTERISTICILE FIZICO-GEOGRAFICE ALE DEPRESIUNII TRANSILVANIEI (PREISTORIE-ACTUAL).....	55
5.1 CLIMA ȘI PALEOCLIMATUL DEPRESIUNII TRANSILVANIEI.....	56
5.2. HIDROGRAFIA ȘI EVOLUȚIA HIDROGRAFICĂ ÎN PERIOADA NEOLITIC-LATÉNE.....	58
5.3.BIOPEDOGEOGRAFIA ȘI PALEOBIOPEDOGEOGRAFIA DEPRESIUNII TRANSILVANIEI.....	60
5.4. EVOLUȚIA GEOLOGICĂ ȘI RESURSELE SUBSOLULUI DEPRESIUNII TRANSILVANIEI.....	62
5.5. AȘEZĂRILE ACTUALE ALE DEPRESIUNII, ECONOMIA DEPRESIUNII.....	63
6. ANTROPOGEOGRAFIA DEPRESIUNII TRANSILVANIEI ÎN PREISTORIE.....	66
6.1 SCURTĂ PREZENTARE A CULTURILOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI PENTRU PERIOADA NEOLITIC –LATÉNE.....	70
6.1.1. NEOLITICUL DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI.....	70
6.1.2. PERIOADA DE TRANZIȚIE DE LA NEOLITIC LA EPOCA BRONZULUI, DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI.....	84
6.1.3. PERIOADA BRONZULUI DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI.....	86
6.1.4. PERIOADA FIERULUI DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI.....	91
7. IDENTIFICAREA AȘEZĂRILOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI, ÎN PERIOADA NEOLITIC –LATENE.....	97

8. EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR, ÎN PERIOADA NEOLITIC-LATENÉ-PREZENT, ÎNDEPRESIUNEA TRANSILVANIEI.....	130
8.1 DATE STATISTICE LEGATE DE LOCUIREA DEPRESIUNII TRANSILVANIEI ÎN PERIOADA NEOLITIC- LATENÈ.....	132
9. ROLUL CONTACTELOR CULTURALE ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR.....	160
9.1 ROLUL CONTACTELOR INTRACULTURALE ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI.....	161
9.2 ROLUL CONTACTELOR INTERCULTURALE ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI.....	168
9.3 ROLUL CONTACTELOR INTERCULTURALE ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI DE TIPUL ENCLAVELOR.....	173
9.4 ROLUL CONTACTELOR INTERCULTURALE ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI, DINTRE POPULAȚII SEMISTABILE.....	175
10. SPECIFICITATEA EVOLUTIVĂ A AȘEZĂRILOR DIN NEOLITIC-LATENE PÂNĂ ÎN ACTUAL, IMPUSĂ DE ZONELE DE CULOAR, DEALURI MARGINALE ȘI ZONA CENTRALĂ DE PODIȘ.....	179
10.1 ROLUL CULOARELOR, DEALURILOR ȘI DEPRESIUNILOR MARGINALE ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR DIN NEOLITIC-LATENE ȘI PÂNĂ ÎN PREZENT.....	180
10.1.1 ROLUL CULOARULUI, A BORDURII VESTICE A DEPRESIUNII TRANSILVANIEI ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR NEOLITICE.....	184
10.1.2. ROLUL CULOARULUI, A BORDURII VESTICE A DEPRESIUNII TRANSILVANIEI ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR DIN PERIOADA BRONZULUI.....	186
10.1.3. ROLUL CULOARULUI, A BORDURII VESTICE A DEPRESIUNII TRANSILVANIEI ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR DIN PERIOADA IERULUI.....	189

10.2 ROLUL ZONELOR DE PODIȘ, DIN DEPRESIUNEA COLINARĂ A TRANSILVANIEI, ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR DIN NEOLITIC-LATENE ȘI PÂNĂ ÎN PREZENT.....	199
10.2.1 SISTEMUL DE AȘEZĂRI DIN DEALURILE DINTRE MUREȘ ȘI TÂRNAVA MARE ÎN INTERVALUL NEOLITIC-FIER.....	204
10.2.2 ISTORIA CENTRELOR DE NUCLEAȚIE MEDIAȘ ȘI SIGHIȘOARA	212
11. ROLUL DISPERSIEI, MIGRAȚIEI VETRELOR ȘI A CONTINUITĂȚII DE LOCUIRE ÎN EVOLUȚIA ȘI FIZIONOMIA AȘEZĂRILOR ACTUALE.....	217
11.1 MIGRAȚIA VETRELOR.....	219
11.2 DISPERSIA VETRELOR.....	221
11.3 INFLUENȚA TELLURILOR ASUPRA GRADULUI DE DEZVOLTARE A LOCALITĂȚILOR ACTUALE.....	230
11.4 MIGRAȚIA SPAȚIALĂ A VETRELOR AȘEZĂRILOR PREISTORICE.....	239
12. ROLUL FACTORILOR FIZICO-GEOGRAFICI ÎN LOCALIZAREA SPAȚIALĂ A AȘEZĂRILOR DIN PERIOADA NEOLITIC-LATÈNE-PREZENT.....	250
12.1 ROLUL HIDROGRAFIEI ÎN DISTRIBUȚIA AȘEZĂRILOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI ÎN NEOLITIC-FIER-PREZENT.....	250
12.2 ROLUL ALTITUDINII ÎN DISTRIBUȚIA AȘEZĂRILOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI ÎN NEOLITIC-FIER-PREZENT.....	254
12.2.1 ANALIZA DISTRIBUȚIEI AȘEZĂRILOR PREISTORICE PE PROFILE TRANSVERSALE ALE DEPRESIUNII TRANSILVANIEI.....	256
12.2.2 ANALIZA DISTRIBUȚIEI AȘEZĂRILOR PE TERASELE ȘI LUNCILE RÂURILOR DEPRESIUNII TRANSILVANIEI.....	259
12.2.3 ANALIZA UTILZĂRII ALTITUDINILOR DIN PERIMETRUL VETRELOR ACTUALE ALE AȘEZĂRILOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI.....	262
12.3 RESURSELE MINERALE CA FACTOR POLARIZANT AL AȘEZĂRILOR PREISTORICE.....	263
12.3.1 ROLUL RESURSELOR LITICE ÎN EVOLUȚIA ȘI LOCALIZAREA AȘEZĂRILOR PE EXEMPLUL JUDEȚULUI BISTRIȚA-NĂSĂUD.....	264
12.3.2 IMPORTANȚA RESURSELOR DE SARE ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI.....	268

13. EVOLUȚIA FIZIONOMICĂ A AȘEZĂRILOR DIN PERIOADA NEOLITIC-LATÈNE.....	270
14. DEPREȘIUNEA TRANSILVANIEI SISTEM TERITORIAL PREZENT, PRIN TRECUT. CONCLUZII.....	271
15. BIBLIOGRAFIE.....	275

Cuvinte cheie: Depresiunea Transilvaniei, așezări, sisteme de așezări, neolitic-latène, evoluție, așezări actuale

1. SCOPUL ȘI DEZIDERATELE LUCRĂRII

Depresiunea Transilvaniei a fost la scara timpului geologic și uman un teritoriu complex. Evoluția geologica aparte a creat un relief particular care a impus apoi o evoluție umană unică, din punct de vedere geografic și istoric.

Acest spațiu geografic complex a impus încă de la apariția sedentarismului uman un model complex de organizare a activităților socio-economice, aflate într-o continuă perfecționare și organizare sistemică odată cu trecerea timpului. La baza acestei evoluții complexe au stat resursele geologico-geografice, umane autohtone precum și alohtonismul socio-cultural.

Unitatea analizată se constituie într-un areal nodal de dezvoltare umană și chiar un teritoriu de difuzie a tipurilor socio-culturale formate aici, dincolo de inelul protector al Carpaților, acestea fiind doar două din motivele alegerii acestui areal de studiu.

În monografiile locale, regionale legate de Depresiunea Transilvaniei se folosește insistent ca reper temporal “menționarea documentară” a unei așezări sau eveniment socio-cultural, omițându-se evoluția așezării sau evenimentelor, antedocumentare. Menționările documentare în puține cazuri coboară în timp dincolo de secolele III-IV, ori în foarte multe cazuri prezentul așezărilor a fost pregătit de evoluții și transformări sistemice de durată, începând din neolitic. Arheologia prin principiile și metodele de cercetare abordate prezintă o oarecare nesiguranță informațională cu riscuri interpretative a datelor obținute. O certificare a evoluției, a modului de evoluție umana prin componentele sale de organizare a spațiului și de utilizare a lui este cert că îl poate oferi studiul geografic.

În acest context lucrarea de față încearcă descifrarea evoluției spațio-temporale umane din Depresiunea Transilvaniei prin instrumente și metode specifice geografiei (complementare celor arheologice) din perioada neolitic-epoca fierului (105-106, cucerirea romană). Prin metodele abordate lucrarea de față se constituie în același timp și într-un sâmbure genetic al unei noi ramuri a geografiei, una interdisciplinara cea a geografiei preistorice ca un melanj metodic și principial între antropogeografie și arheologie (asupra acestui subiect se va reveni în capitolele care urmează).

2. METODOLOGIA DE ANALIZĂ A EVOLUȚIEI AȘEZĂRILOR DIN NEOLITIC PÂNĂ ÎN PERIOADA FIERULUI DIN DEPRESIUNEA COLINARĂ A TRANSILVANIEI

Așa cum spuneam în capitolul anterior, în ce privește metodologia de cercetare, ne încadrăm în domeniul unei geografii preistorice.

Elaborarea lucrării, dezvoltarea lucrării în sensul atingerii scopului propus, valabilitatea concluziilor, construcția argumentației concluziilor, necesită o metodologie de cercetare riguroasă, specifică temei propuse. În acest sens pe baza etapelor de dezvoltare a lucrării am stabilit metodele adecvate cerințelor impuse de tematica lucrării.

În ce privește tipologia metodelor ele se încadrează metodelor specifice geografiei umane precum și etnografiei, adoptate prin transfer metodic. Este cert că toate metodele aplicate vor servi la analiza și determinarea rolului spațiului în evoluția așezărilor, spațiul fiind în mod clar declarat un obiect de studiu exclusiv geografic. Abordările metodologice se vor face atât conform vechii paradigme a geografiei umane, cea regională cât și prin prisma noii paradigme cantitative. Procedăm în felul acesta, deoarece analiza preliminară a temei de studiu ne îndeamnă spre o concluzie a existenței unei regiuni geografice în ce privește așezările din depresiunea Transilvaniei, chiar sub sintagma de unicat. Vom folosi modele sau abordăm o analiză pseudomatematică care subliniază influența factorului geografic asupra evoluției așezărilor. Ambele momente paradigmatică se bazează pe analiza spațiului.

O analiză optimă se poate construi prin metode adecvate doar în situația în care obiectul de studiu este bine definit și scopurile științifice bine determinate.

În cazul lucrării de față obiectul de studiu este mediul geografic produs de apariția așezărilor, caracterizat de peisaje predominant agricole care, de la un moment al preistoriei vor fi completate și cu peisaje de alt tip. Peisajul ca fizionomie a mediului este de fapt suspus cercetării pe, așa cum susținea G. Vâlsan, cele patru grupe de elemente: „**spațiale** (situație, direcție, altitudine), **fizice** (climă, hidrografie, rocă și sol), **biologice** (viață vegetală, animală și umană) și **psiho-sociologice** (evoluție istorică, etnografie, activitate economică, nivelul cultural etc.)” (Popovici I., 1973).

În acest context obiectul de studiu al acestei lucrări este format din două componente și anume, elementul spațial și elementul psiho-sociologic, cu specificația că din obiectele așa zise etnografice interesul se îndreaptă spre așezări. Mediul reprezintă un sistem care îndeplinește toate condițiile acestuia, cu caracteristicile lui de ierarhizare, autoreglare ș.a., iar studiul trebuie făcut cu determinarea

unor cauzalități, a unor relații cu celelalte elemente ale peisajului în concordanță cu principiile enunțate de G. Vâlsan.

Cauzalitatea este ridicată la rang de principiu în cercetarea geografică, de către Al. Humbold

3.1 METODE APLICATE ÎN ETAPA DE CERCETARE

Mulți autori ai cercetării geografice susțin că geografia este determinată ca știință prin metodă și nu prin obiect.

„Prin metodă se înțelege ansamblul de reguli, norme, procedee de cercetare, cunoaștere și transformare a realității... eficiența ei practică, depinde de măsura în care regulile ei concordă cu legile elaborate de teoria unei științe.”(Popovici I., 1973). După S. Mehedinți principalele metode ale geografiei operează prin mijloace cum ar fi: observarea geografică directă sau indirectă, descrierea geografică, clasificarea, etc. În timp, mijloacele s-au diversificat și au ajuns la nivele tehnologice sau de interpretare a datelor foarte ridicate. Revenind la metode, specifice științelor geografice sunt metode cum ar fi: metoda istorică, comparativ – geografică, cartografică, etc.

În secolul XIX, G. Ștefănescu vorbea de observația directă și de experiență ca metode de cercetare a „faptelor”. Desigur în contextul celor de mai sus trebuie să precizăm că mijloacele sunt instrumentele care se subordonează metodelor de cercetare iar ele sunt extrem de diverse, comune multor științe. Corolarul mijloacelor metodice este reprezentat de sinteză, de explicarea prin sinteză care poate ridica la rang de lege rezultatul ei. Legea la rândul ei duce la generalizări teoretice. Începând cu mijlocul secolului trecut se folosesc în toate domeniile cercetării geografice metodele matematice, bazate pe analize statistice și modelări ale realității.

Analiza este una dintre metodele utilizate în cercetarea geografică încă din secolul trecut atât în geografia autohtonă cât și în cea mondială.

La metodele enumerate mai sus, inevitabil a trebuit să adăugăm metoda dialectică, deductivă și cea inductivă, soluții alese datorită volumului mare de informație care necesită studii de caz. Inducția oferă oportunitatea generalizărilor dar în același tip de studiu pornind de la informații generale am făcut particularizări în funcție de situație.

Metodele de cercetare sunt determinate de setul de principii pe care s-a construit știința. În același timp împrumutul metodic duce la apariția unor noi principii, ce duc în final la apariția unor noi ramuri științifice sau la mixaje interdisciplinare. În situația de față metodologia utilizată se

subordonează principiilor de bază ale geografiei, arheologiei și etnografiei dar cu centrul de greutate plasat categoric asupra geografiei.

Științele conexe care au contribuit la acest tip de studiu al trecutului îndepărtat, adică etnografia și arheologia, folosesc și ele multe din principiile și metodele de cercetare enumerate mai sus dar cu strictețe diferită sau la altă scară. Metoda cartografică spre exemplu are o rigurozitate specifică geografiei iar metoda comparativă este folosită la alte scări. În ceea ce privește mijloacele de cercetare este adevărat că cele arheologice sunt mult mai introspective și mai tehnice decât cele geografice. Același lucru se poate spune și despre metodele și mijloacele etnografice. În măsura în care ele au mărit precizia determinărilor geografice au fost aplicate fără reținere.

3.2 MIJLOACE DE CERCETARE UTILIZATE ÎN CERCETAREA SPAȚIULUI TRANSILVAN DIN PERIOADA PREISTORICĂ

Metodele de cercetare geografică folosesc seturi de mijloace de cercetare adaptate metodelor cărora li se subordonează. S. Mehedinți enumera între mijloacele geografice observarea geografică, descrierea geografică și clasificarea geografică. De atunci, aceste mijloace s-au diversificat și au dobândit un caracter complex o dată cu apariția metodelor moderne de cercetare.

Observația se poate face în mod direct analitic, pe teren sau indirect sintetic utilizând suporturi diferite cartografice (harta, aerofotograme, imagini satelitare, etc.). Tema de față, cercetarea ei, a necesitat deplasarea în teren pentru determinarea directă și mai precisă a condițiilor speciale de localizare a sitului (accesibilități ale siturilor, apropierea de surse de apă etc.), asociată cu realizarea de imagini de detaliu pentru viitoare modelări spațiale și de ansamblu pentru certificarea localizării geografice. În prealabil am efectuat o observare indirectă utilizând hărți topografice la diferite scări precum și aerofotograme.

Descrierea se cere a fi exactă, adică spunea S. Mehedinți „să caute a exprima fenomenele cantitativ” (Popovici I., 1973), completă, comparativă, explicativă, analitică și sintetică. În acest sens am efectuat schițe ale întinderii și poziției așezărilor prin marcarea și balizarea conturului așezărilor, acest proces servind la realizarea caracterului exact și complet după cerințele lui S. Mehedinți. Descrierea analitică și sintetică s-a realizat pe teren prin înregistrarea componentelor spațiului din perimetrul sitului (reper hidrografice, reper geomorfologice etc.) separat sau ca o unitate. Compararea situațiilor diferite în funcție de sit permite realizarea regiunilor din altă etapă de cercetare dar și determinării tipologiilor, a clasificărilor ce duc apoi la generalizări.

Sistematizarea fluxului informativ în general cât și în particular, în această lucrare, l-am realizat prin clasificări folosite în anume etape ale lucrării. Dispersia altitudinală a așezărilor ne-a permis clasificări pe acest criteriu. Localizarea pe interfluvii, lunci, versanți ai așezărilor a indus alte

Nr. punct	Denumirea punctului arheologic	Caracteristici arheologice					Caracteristici fizico-geografice							
		Localizare	Vîrstă	Cultură	Descrierea arheologică	Observații arheologice	Descrierea fizionomică a așezării	Subunitatea de relief	Geologia subunității	geomorfologice	Caracteristici	Hidrografie	Climă	biopedologie
Bibliografie														
Tipul suportului cartografic														

Fișă bibliografică – așezări neolitic - latene (Fig. 4)

clasificări. În același mod elementele sociogeografice urmărite în cercetare au fost utilizate ca și criterii de clasificare (după structura așezărilor, textura lor, tipul de locuințe, etc.). Sistematizarea informației arheologice și etnografice care s-a constituit în punctul de debut al cercetării de față a fost în modul de realizare, un preambul al clasificărilor ulterioare. Organizarea informației s-a făcut în funcție pe criteriile prezentate în figura 4.

În afară de mijloacele enumerate și oarecum clasice de aplicare a metodicii cercetării am utilizat un set variat de grafice, diagrame și hărți tematice dinamice prin succesiunea lor. Un instrument cu aplicare originală credem, este utilizarea choremelor în cercetarea migrațiilor vetrelor așezărilor preistorice. Pentru o mai bună vizualizare a situației paleogeografice de localizare a așezărilor preistorice am utilizat reprezentarea reliefului tridimensional. Utilizând coloanele stratigrafice, realizate în timpul săpăturilor arheologice, am determinat poziția așezării față de suprafața topografică actuală. În acest fel am creat credem condițiile deschiderii cercetării spre alte direcții geoarheologice.

4. LOCALIZAREA AREALULUI DE DESFĂȘURARE A PROCESULUI DE EVOLUȚIE A AȘEZĂRIILOR DIN PERIOADA NEOLITIC-LATENE.

Limita geografică a depresiunii Transilvaniei a fost și este un subiect abordat în numeroase lucrări de specialitate. În general limitele s-au stabilit utilizând criteriul structural , morfologic , hidrografic , peisagistic , litologic , mai rar argumentația opțiunii s-a bazat pe criteriul geologic(stratigrafic , genetic).În ceea ce privește lucrarea ce urmează a fi dezvoltată , am optat pentru limitele definite de G.P.Pop (Depresiunea Transilvaniei - 2001) pentru argumentația complexă și flexibilitatea datorate alegerii unuia sau altuia dintre criterii. De altfel aceste limite par a fi unanim acceptate regăsindu-se în aceleași forme în multe dintre lucrările ce au avut ca obiect de studiu Depresiunea Transilvaniei sau subunitățile ei(fig.5). Desigur limitele geografice ale depresiunii nu au putut corespunde întotdeauna cu cele ale teritoriului studiat din motive diferite. Cazurile de neconcordanță se datorează fie lipsei de informații legate de așezări din zona de limită, fie existența unor așezări importante pentru cultura timpului și care ies din limitele geografice ale depresiunii, fie apropierea limitelor culturii de cele ale depresiunii ne-au îndemnat să lărgim sau să micșorăm suprafața după caz. În detaliierile de mai jos vom specifica aceste neconcordanțe precum și motivele care le-au produs.

4.1 LIMITA ESTICĂ

Limita estică se trasează pe aliniamentul depresiunii Bistrița – Livezile continuându-se cu bazinetele depresionare Cușma , Budacu de sus , Ardan până la valea Mureșului urmărind piemontul Călimanilor. La sud de Mureș limita estică se continuă prin depresiunea Vălenii de Mureș , Gurghiu și Eremitu (nu punem problema includerii sau nu a piemontului Călimanilor sau a Gurghiului deoarece scopul lucrării nu impune o astfel de detaliere).La sud de râul Niraj limita estică continuă cu depresiunea Sovata – Praid alungită pe văile Săcădat și Corund . În sudul acestei depresiuni am ales un aliniament de localități limitrofe platoului vulcanic al munților Gurghiu și Harghita deoarece depresiunile sunt alungite pe râurile care le drenează și au o orientare unghiulară față de axa montană. Aliniamentul cu o orientare NV-SE până pe cursul superior al Homorodului Mic este jalonat de localitățile Lupeni – Dealu – Zetea – Lueta.

Ultimul tronson al limitei estice cu orientare NE-SV este controversat în literatura de specialitate . Din considerente utile lucrării am optat pentru valea Homorodului Mic începând de la localitatea Lueta și pînă în dreptul localității Homorod(confluența dintre râurile Homorodul Mare , Homorodul Mic și Valea Mare).Limita propusă pentru estul arealului studiat se suprapune pentru zona dintre Mureș și Olt cu limita hipsografică de 800 – 1200 m a platoului vulcanic (Mac I. – 1972).

Întrucât interesul studiului de față se îndreaptă spre evoluția așezărilor precum și a factorilor ce determină evoluția lor, credem ca este important să stabilim ca limite și aliniamente de așezări actuale, care au în limitele lor administrative așezări din perioada neolitic-latene, amintite in bibliografia de specialitate. În acest sens așezările ce ar marca limita estică a arealului studiat ar fi: Josenii Bârgăului, Dorolea, Dunitrița, Budacu de Sus, Ardan, Monor, Vătava(Dealurile Bistriței și Reghinului),Câmpu Cetății, Ilieși, Praid, Firtușu, Cehețel, Tărcești,(Dealurile Sângeorgiu de Pădure – Sovata) Dealu, Zetea, Satu Mare, Merești, Satu Nou, Mercheasa, Homorod(Dealurile Odorheiului și Homoroadelor).

4.2 LIMITA SUDICĂ

Începând de la est la vest se suprapune limitei sudice și sud – estice a depresiunii Făgărașului (Țara Făgărașului) , începând de la culoarul Comana sau depresiunea Hoghiz – Veneția (Popescu N. – 1990) și pînă la îngustarea de la Racovița- Turnu Roșu. Limita propusă urmărește localitățile Hoghiz – Veneția de jos – Șinca Veche cu direcție NE-SV apoi urmărește abruptul montan de aproximativ 2000m al Munților Făgăraș(Pop Gh. – 2001) la poalele căruia se găsesc localitățile Recea – Victoria – Cîrțișoara – Racovița - Boița. Acest ultim segment corespunde cu contactul petrografic dintre miocenul Bazinului Transilvaniei și cristalinului Făgărașului. La vest de dealul Chicera Veștemului format pe strate badeniene limita sudică este reprezentată de contactul structural și morfologic al depresiunii Sibiu – Săliște cu Munții Lotrului și Cîndrel pe care se întîlnesc formațiunile badeniene , pannoniene cu cele cristaline.Limita este marcată și de un abrupt de 300- 400m precum și de schimbări peisagistice (Pop Gh.-2001).Localitățile care trasează limita propusă sunt aliniat pe o direcție NNV - V cele mai importante din prisma tematicii lucrării sunt: Tălmăcel - Sadu – Cisnădioara – Sibiel - Săliște .La vest de Podișul Amnașului aliniamentul este continuat de localitățile Dobîrca – Gârbova – Cărpiniș – Deal - Săscior ce se încadrează în depresiunea

Apoldului. În acest compartiment denivelarea scade la 200-250m (Sandu M.- 1998). Din punct de vedere genetic și litologic diferențierile sunt marcante accentuând și evidențiind limita sudică prin contactul formațiunilor panonice, sarmațiene și mai puțin badeniene cu cele cristaline ale Munților Cîndrel (Pop Gh.-2001). Perimetrul este închis pe limita sudică prin interfluviul dintre valea Sebeșului și a Pianului până la localitatea Vințu de Jos. În ce privește jalonarea limitei sudice, prin localități ce au în perimetrul lor situri de interes pentru lucrarea de față, localitățile reper ar fi: Arpașu de Sus, Bradu, Breaza, Comana de Jos, Copăcel, Cuciulat, Hoghiz, Perșani, Șinca Veche, Veneția de Sus (depresiunea Făgăraș), Căpâlna, Răchita, Săscior (depresiunea Apold), Cacova Sibiului (Fântânele), Cislădioara, Poplaca (depresiunea Săliște-Sibiu).

4.3 LIMITA VESTICĂ

În general urmează culoarele și masivele deluroase vestice. Din considerente ce țin de eficiența capitolului concluziv al lucrării optăm pentru aliniamentul propus de prof. Pop Grigor (Depresiunea Transilvaniei, 2001) și anume: Culoarul Alba Iulia - Aiud - Turda se întinde de la Vințul de Jos până în apropierea localității Moldovenești urmărind în vest limita cu Munții Vințului, apoi tivul munților Trascău. Regiunea este grevată pe Mureș și Arieș a căror contribuție genetică în formarea culoarului este majoră.

Depresiunea Iara - Hășdate, dealul Feleacului este un tronson marginal a depresiunii Transilvaniei. Limita de studiu este dată de contactul geomorfologic cu M. Mare a depresiunii Iara și a depresiunii Hășdate cu munții Gilăului. Limita este prelungită de culoarul Săvădisla - Luna de Jos. Culoarul Căpușului următorul aliniament vestic separă podișul Someșan de munții Gilăului.

În sectorul, Podișul Păniceni- Depresiunea Huedin am optat pentru limita consacrată a perimetrului ce traversează interfluviul dintre râurile Nadăș, Căpuș, Almaș, Crișul Repede încadrat de prof. Pop (Depresiunea Transilvaniei, 2001) în subunitatea podișului Păniceni. Sărăcia de informații arheologice legate de depresiunea Huedin m-a îndemnat să încadrez limita estică a depresiunii în conturul cercetat dar ținând cont de informația istorică care specifică ca o posibilă cale de acces a migrațiilor culturale pe văile Căpuș și Crișul Repede am retrasat limita pe aliniamentul contactului depresiunii cu munții Gilău în sud și munții Vlădeasa în vest.

Depresiunea Almaş – Agrij prezintă în cea ce priveşte tematica lucrării, un vid informaţional argumentat de arheologi prin lipsa studiilor din zonă . Consider că prin extrapolarea concluziilor cercetării ce constituie tema lucrării şi pentru această zonă, viitoarele studii arheologice ar putea confirma concluziile şi abordarea geografică şi în acest perimetru. Din acest considerent limita urmăreşte cristalinul munţilor Meseş pînă la Someş

În ce priveşte siturile arheologice ce trasează această limită, fac parte din mai multe culturi umane fapt ce dovedeşte că relieful a fost şi în parte rămâne o barieră de populare. Principalele aşezări de pe perimetrul cercetat sunt: Bucerdea Vinoasă, Cetea, Geoagiu de Sus, Ighiel, Ighiu, Vinţu de Jos (culoarul Alba Iulia – Aiud), Cheia, Moldoveneşti, Podeni, Poiana Aiudului, Vălişoara (culoarul Aiud – Turda), Cacova Ierii, Liteni (Depresiunea Iara-Hăşdate), Ardeova, Dumbrava (podişul Păniceni), Huedin (Depresiunea Huedin), Buciumi (Depresiunea Almaş-Agrij).

4.4 LIMITA NORD-VESTICĂ

Limita este trasată de jugul intracarpatic pe o lungime aproximativă de 70km (Gr. Pop , Depresiunea Transilvaniei , 2001). Regiunea este considerată o poartă climatică şi în general de flux geografico-istoric. În acest context limita nord-vestică a perimetrului studiat va avea un rol important şi în studiul de faţă fiind calea de acces pentru migraţiile neolitice , din epoca bronzului şi a fierului. Din punctul de vedere a densităţii aşezărilor din perioada neolitic – lăttene sursele arheologice amintesc doar localităţile Tg. Lăpuş, Valea Rea, Suciul de Sus, Groşii Țibleşului motiv pentru care limita pentru care am optat urmăreşte cursul Someşului de la confluenţa cu Agrijul , la sud de Culmea Prisnel şi a podişului Purcăreţ – Boiu Mare pînă în dreptul localităţii Ileanda. Traseul taie podişul pînă la izvoarele văii Mari , urmărind apoi cursul Lăpuşului şi a văii Dobricului pînă la M. Țibleşului. Această limită include în arealul studiat estul podişului Purcăreţ – Boiu Mare , depresiunea Lăpuşului , Culmea Breaza. Pe acest aliniament preistoric este reprezentat de situri din perimetrul aşezărilor Valea Rea (Podişul Purcăreţ-Boiu Mare), Târgu Lăpuş, Suciul de Sus, Groşii Țibleşului (Depresiunea Lăpuş).

4.5 LIMITA NORDICĂ

A fost trasată alături de depresiunea Lăpuşului pe aliniamentul bazinetelor depresionare Molişet , Şendroaia , Suplai , Bichigiu – Telciu , Parva şi Sângeorgiu Băi aflate la contactul cu munţii Ţibleşului şi a Rodnei. Acest aliniament include dealurile Someşului Mare. Din punct de vedere al aşezărilor, din perioada istorică analizată, zona este săracă în situri , problemă ce se constituie ca temă de analiză într-un alt capitol al lucrării. Aşezarea semnalată în lucrările bibliografice este Dobric, cu o poziţie mult sudică faţă de gradul de expectanţă (fig.5)

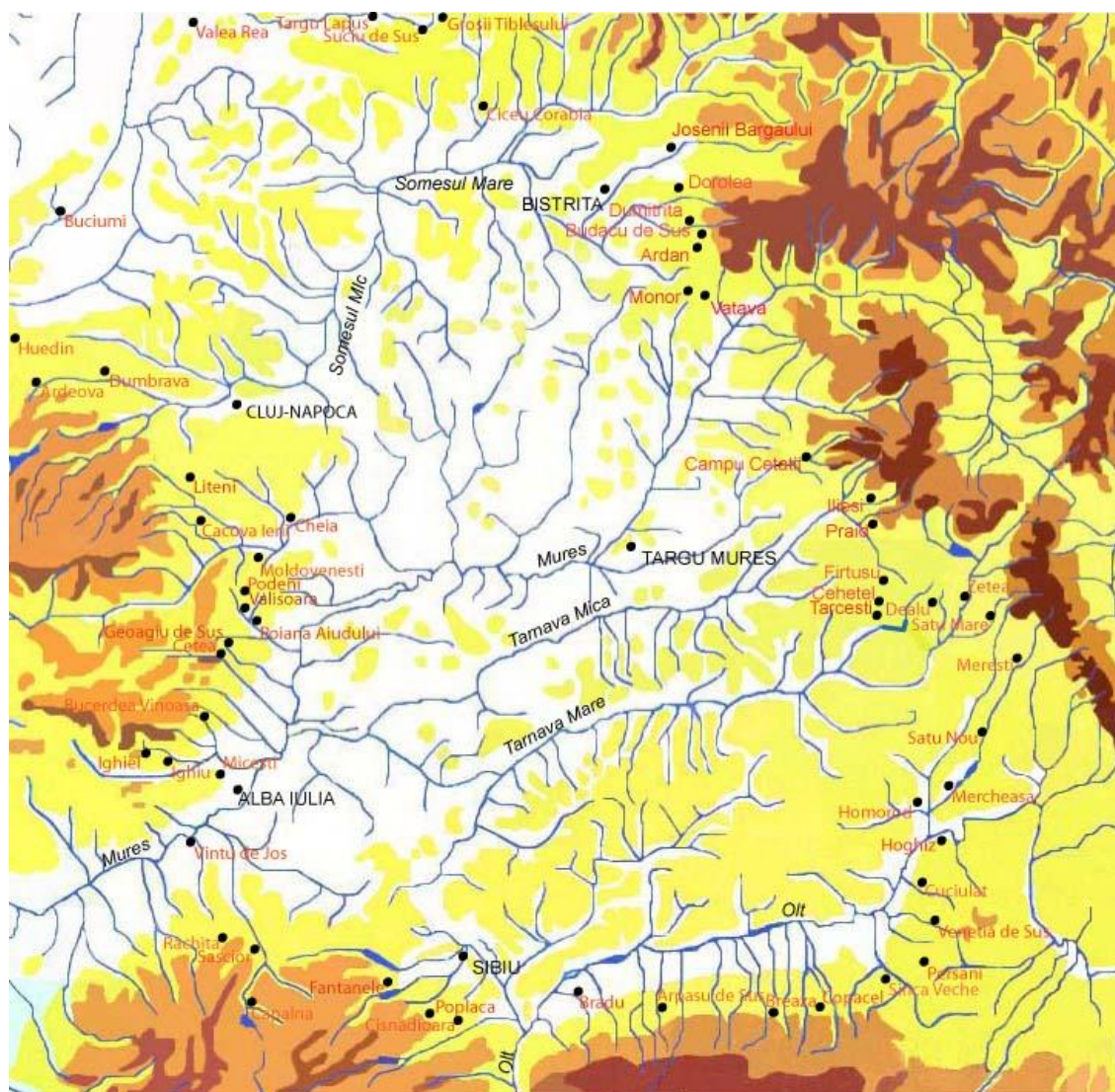

fig.5 Așezări cu situri din perioada neolitic-fier, de pe limita perimetrului studiat

5.CARACTERISTICILE FIZICO-GEOGRAFICE ALE DEPRESIUNII TRANSILVANIEI (PREISTORIE-ACTUAL)

Caracteristicile fizico-geografice ale Depresiunii Transilvaniei reprezintă un factor determinant în procesul de geneză a culturilor, născute în acest areal dar în același timp un factor ce a influențat evoluția culturilor venite în depresiune prin migrații. Chiar dacă culturile ajunse în zonă provin din medii puternice prin influențele asupra activității socio-economice a diferitelor populații, depresiunea Transilvaniei marchează prin amprenta ei fizico-geografică atât evoluția culturilor alohtone dar este în același timp și un mediu favorabil mixajelor culturale. Depresiunea a acționat ca un peisaj polarizator prin favorabilitatea climatică , de relief, hidrografică precum și aceia biopedogeografică. La fel de importantă este și geologia depresiunii prin resursele care le oferă și le-a oferit. Rolul acestui ultim factor natural a fost determinat și de capacitatea economică de prelucrare a unora din aceste resurse, conform etapei de dezvoltare socio-economică a culturilor din perioada neolitic-la tène. Oferta de resurse în general a depresiunii este foarte generoasă, determinând evoluții particulare a culturilor născute în aceste teritoriu sau influențând evoluția celor venite.

Astfel stând lucrurile este important sa ne oprim asupra descrierii acestor caracteristici descriindu-le în forma actuală. Este foarte important, ținând cont de momentul temporal de analiză să încercăm o determinare, pe cât este posibil a acelorași caracteristici pentru perioada analizată. Relieful, resursele și într-o oarecare măsură clima sunt poate singurele variabile fizico-geografică care nu ar avea schimbări majore la scara timpului analizat, ceilalți factori în mod cert au suferit schimbări semnificative din neolitic până azi. Cursurile râurilor, nemaivorbind de situația biopedogeografică au suferit schimbări fapt ce introduc o marjă de eroare în corectitudinea analizei proiectate pentru această lucrare. Eliminarea erorilor se poate face prin reconstrucția realității peisagistice a timpului, lucru îngreunat de sărăcia datelor care să ne permită o astfel de analiză paleogeografică. În acest sens este credem oportună descrierea situației actuale, operând apoi cu extrapolări pentru perioadele preistorice, acolo unde datele științifice sunt puține sau lipsesc. Desigur că un astfel de subiect ar putea să constituie în sine tema unei alte lucrări de amploare. Ne permitem totuși o astfel de analiză pentru dorința de concluzionări corecte legate de evoluția așezărilor din Depresiunea Transilvaniei. Esența lucrării impune și o analiză comparativă a gradului de locuire a depresiunii, azi și în trecut pentru a determina evoluții sau involuții, schimbări în organizarea spațiului sau a gradului de ocupare a mediului de așezările rurale sau urbane. Evident ar fi interesant

de realizat o analiză comparativă a peisajelor agricole, dar resursele științifice deocamdată nu ne permit o astfel de cercetare doar cu o mare marjă de eroare.

6. ANTROPOGEOGRAFIA DEPRESIUNII TRANSILVANIEI ÎN PREISTORIE

Depresiunea Transilvaniei a fost la scara timpului geologic și uman un teritoriu complex . Evoluția geologică aparte a creat un relief particular care a impus apoi o evoluție umană , din punct de vedere geografic și istoric , unică.

Acest spațiu geografic complex a impus încă de la apariția sedentarismului uman un complex model de organizare a activităților socio – economice , aflate într-o continuă perfecționare și organizare sistemică o dată cu trecerea timpului. Resursele geologico- geografice , umane autohtone precum și alohtonismul socio – cultural au stat la baza acestei evoluții complexe.

Depresiunea Transilvaniei se constituie într-un areal nodal de dezvoltare umană și chiar un teritoriu de difuzie a tipurilor socio-culturale formate aici , dincolo de inelul protector al Carpaților.

În monografiile locale, regionale legate de depresiunea Transilvaniei se folosește insistent ca reper temporal “ menționarea documentară” a unei așezări sau eveniment socio-cultural omițându-se evoluția așezării sau a evenimentelor, antedocumentare .Menționările documentare în puține cazuri coboară în timp dincolo de secolele III – IV , ori în foarte multe cazuri prezentul așezărilor a fost pregătit de evoluții și transformări sistemice de durată , începând din neolitic. Este adevărat că arheologia prin principiile și metodele de cercetare abordate prezintă o anumite situație socială a timpului. O certificare a evoluție , a modului de evoluție umană prin componentele sale de organizare a spațiului și de utilizare a lui este cert că îl poate oferi studiul geografic, cel puțin într-un raport de complementaritate cu științele istorice.

Acesta este demersul propus în această lucrare , de a încerca descifrarea evoluției spațio-temporale umane(a așezărilor umane) din depresiunea Transilvaniei prin instrumente și metode specifice geografiei(complementare celor istoricespre) din perioada neolitic – epoca fierului(105-106 - cucerirea romană), cu comparații evolutive prezente. Este necesară, într-o astfel de abordare, o scurtă prezentare a situației socio-umane a timpului pe teritoriul depresiuni, o încadrare temporală de detaliu utilizând de data sta periodizarea istorică în paralel cu cea geografică convenită în capitolele anterioare.

Delimitarea în timp a perioadei studiate (neolitic – laténe) s-a făcut prin studii comparate pe așezări tip , pe comparații stratigrafice , pe analiza și compararea materialelor arheologice. Acesta

este motivul pentru care încă există discuții legate de localizarea precisă în timp a acestei perioade. Determinările de vârstă s-au făcut prin diferite metode, amintite în capitolul anterior. Pentru această lucrare am optat pentru o încadrare temporală, așa cum aminteam, 4000 b.c., sau 6000 B.P.

Din punct de vedere temporal există mai multe opinii legate de încadrarea în limite de timp ale culturilor preistorice. Există încadrări făcute de diferite școli de arheologie occidentale sau estice, dar pentru teritoriul românesc există decalări datorate modul de genază a culturilor de pe teritoriul românesc și în special pentru depresiunea Transilvaniei, a modului de propagare a culturilor prin dispersie, migrații etc. (fig. 10).

Pentru lucrarea de față am optat pentru o periodizare care să satisfacă cerințele de analiză a lucrării și scopului ei (fig. 11).

PERIOADĂ PREISTORICĂ	TIMPI ABSOLUȚI(b.c.)
NEOLITIC TIMPURIU	5500-3500
NEOLITIC MIJLOCIU	3500-3000
NEOLITIC TÂRZIU	3500-1800
TRANZIȚIE NEOLITIC-BRONZ	
BRONZ TIMPURIU	2200-1200
BRONZ MIJLOCIU	
BRONZ TÂRZIU	
HALLSTATT	1200(1150)- 450(300)
LATÉNE	450(300)- 106

Pentru cele trei mari perioade neolitic, epoca bronzului, epoca fierului am utilizat defalcări temporale, structurale și culturale doar pentru neolitic, bronz. Opțiunea este argumentată de extinderea în timp mult mai mare a neoliticului și a bronzului precum și relativa omogenitate culturală a depresiunii Transilvaniei începând din epoca bronzului, mai cu seamă, a doua epocă a fierului. Legat de acest aspect mai este de menționat existența în periodizările arheologice a eneoliticului(perioada cuprului) și lipsa perioadei de tranziție. Neoliticul târziu și perioada de tranziție sunt comprimate în eneolitic(eneas = cupru) Am optat pentru păstrarea subunității neoliticului târziu și a perioadei de tranziție pentru a putea elimina eventualele ambiguități în interpretarea geografică a situației, dar și pentru a

Fig.11 Periodizarea și cronologia neolitic-latene utilizată în lucrarea de față

crea o unitate de limbaj între diferitele lucrări. Omogenitatea culturală a perioadei fierului ne-a făcut să renunțăm la abordări culturale, individualizarea lor făcându-se pe criterii minore, păstrând

doar ca mod de analiză prima perioada a fierului, Hallstatt și a doua perioadă a fierului Laténe. Chiar dacă marea majoritate a autorilor utilizează eneoliticul, iar pentru neolitic doar neoliticul timpuriu și neoliticul dezvoltat (subdivizare făcută pe baza omogenității culturale exprimate prin evoluția ceramicii, a uneltelor obiectelor de rit, etc), am ales așa cum spuneam să utilizăm scara din fig. 11 deoarece din punct de vedere a evoluției așezărilor această subdivizare surprinde, așa cum vom vedea, etapele de schimbări în sistemul de așezări, poziționări de climax a așezărilor etc. Această abordare nu alterează cu nimic subdivizarea consacrată pe criteriile amintite.

6.1 SCURTĂ PREZENTARE A CULTURILOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI PENTRU PERIOADA NEOLITIC –LATÉNE

Studiul surselor istorico-arheologice ce ne-au servit pentru realizarea unei imagini a realităților timpului din depresiune s-a făcut selectiv, urmărindu-se anumite elemente ce se vor constitui în baza de date pe care se vor construi interpretările și analizele geografice.

S-a utilizat o structură a informației apropiată de aceea a istoricilor și anume:- existența sau nu a unei așezări s-a certificat doar dacă sunt menționate urme certe de locuire (urme de pari, urme de cuptoare, etc), nefiind inventariate prezente răzlețe de piese ceramice arme etc.

- s-a pus în prim plan geneza culturii, răspândirea ei, precum și sincronismele culturale pentru a putea determina gradul determinării acestor caracteristici culturale de către factorii fizico- geografici.
- Inventarul ceramicii, a uneltelor, resturile osteologice s-au constituit în principalul instrument de determinare a funcțiilor așezării, fapt ce a dus la certificarea unor concluzii legate de sistemele de așezări, de determinarea funcțiilor de către factorii fizico-geografici.
- Descrierea locuințelor, a vetrelor, a formelor tehnice de apărare (palisade, valuri de pământ), s-a constituit în descrierea tipurilor de așezări folosind criterii de clasificare geografice ale lor.

alte repere descriptive ale culturilor cum ar fi ritul înmormântării, subdiviziuni ale perioadelor, morminte, etc au fost rar utilizate doar cu caracter de curiozitate

7. EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR, ÎN PERIOADA NEOLITIC-LATENÉ-PREZENT, ÎN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI

Așezările umane au apărut în forme rudimentare datorită sedentarismului impus de revoluția agricolă ce a dus la apariția a ceea ce azi numim neolitic. Este momentul în care pe mediul natural se grefează pregnant de acum urmele activităților umane, în primul rând prin așezări apoi prin tipuri de economii toate guvernate de un anumit tip specific de gestionare a spațiului determinat de existența unui anumit tip de “comportament, experiență, aspirații și preferințe”(Ianoși I., 2000, pg. 24) ale populațiilor. Totalitatea elementelor naturale și antropice creează sistemele teritoriale de complexitate variabilă, evolutive sau involutive manifestate pe diferite scări ale timpului. În mod cert sistemele de acest tip suferă schimbări la scara timpului biotic, demografic, economic, social. Analiza lucrării de față se va ocupa de o astfel de schimbare, în sens larg de o astfel de evoluție pentru perioada preistorică(neolitic-latené). Ce este posibil de evoluție dintr-un astfel de sistem? Evoluția cărui element al sistemului teritorial se poate descifra peste timp?. Răspunsul este cu siguranță – așezările umane. Descifrarea peste timp a evoluției lor se poate face direct(o face cu succes arheologia) prin săpături arheologice. Gândind așezările ca făcând parte, așa cum spuneam dintr-un sistem teritorial evoluția lor se poate determina și prin mărturiile ale mediului social, mediului psihologic sau a celui economic.

Ianoși I.(2000, pg. 36) subliniază încadrarea așezărilor umane într-un sistem relațional cu comportamentul uman, activitățile economice, populația, toate aflate în procesul de exploatare a potențialului ecologic sau biologic a mediului natural, cu eficiențe diferite în funcție de nivelul de dezvoltare a sistemului teritorial(fig. 22)

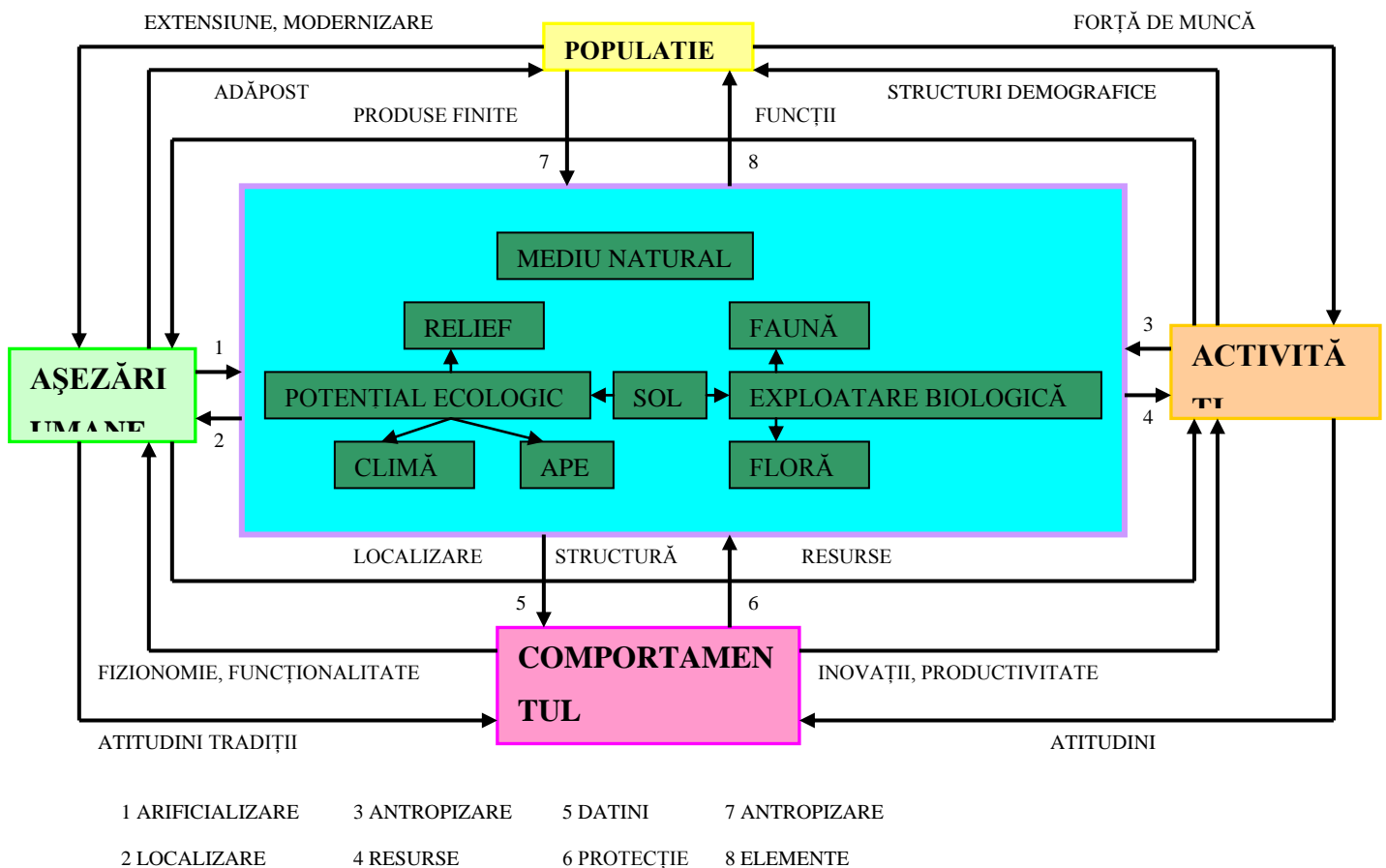

Fig. 22 Relații într-un sistem teritorial(după Ianoși I. 2000)

Urmărind diagrama de mai sus putem să afirmăm că analizând așezările umane într-un astfel de sistem, evoluția lor se poate urmări având informații despre oricare element al sistemului din preistorie. Spre exemplu manifestările naturale se vor regăsi în forma și tipul obiectelor de cult a organizării spațiului așezării, relieful prin gradul de adăpostire va influența localizarea așezării, resursele naturale vor avea efecte asupra ritmului de dezvoltare, activitățile economice vor influența funcțiile așezărilor și complementaritatea lor funcțională. De aceea demersul nostru va utiliza orice informație ce ne va ajuta să analizăm evoluția așezărilor umane din Depresiunea Transilvaniei din preistorie.

Analiza conform celor spuse mai sus va trebui făcută la nivel sistemic deci regional, analizând tipurile de sistem(polarizat, complementar, anizotrope, etc). Vom analiza factorii care produc regionalizare precum și evoluția sistemelor de așezări a tipurilor de ierarhii, a tipurilor de rețele de așezări. Deci cercetarea necesită o analiză regională sau a sistemului teritorial dar și una a sistemului de așezări.

La fel de semnificativă ni se pare și analiza așezărilor ca subsisteme caracterizate prin formă, textură, structură, funcții. Desigur că și acest subsistem suferă schimbări temporale care au semnificație aparte în peisajul preistoric. O astfel de analiză la mezoscară poate să reflecte realități legate de organizarea socială, de hazardele sociale ale timpului.

Analiza la microscară se îndreaptă spre celula de bază a așezării, locuința, spre a descifra modalitățile și cauzele ce au dus la evoluția lor preistorică.

Modelarea coremică utilizată pentru sistemul natural cât și pentru cel antropocentric credem că este eficientă, așa cum spuneam în capitolele anterioare în încercarea de a găsi legități evolutive. Compararea cu prezentul, prognozele evolutive, a așezărilor din neolitic-latenă, ne ajută în a determina existența sau nu a trecutului ca și cauză a prezentului.

Modelările în organizarea spațiului agricol, economic în general ne vor ajuta în construirea unui tablou peisagistic trecut, dar probabil cu reverberații prezente.

9. ROLUL CONTACTELOR CULTURALE ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR

Terminologia actuală geografică, consacrată pentru astfel de contacte noțiunea de granițe, frontiere.

Granițele sunt linii de demarcație între două entități politice care se pot suprapune sau nu cu entități culturale, de limbă, etc. Granițele sunt linii de demarcație de utilizare relativ recentă, în istoria politică. O definiție pe cât de interesantă pe atât de obiectivă citează Bodocan V. (Bodocan V., 1997, pg. 150), “izolare politice ce fixează pentru un timp echilibrul între două presiuni”(Ancel,1940). Boar N. Definește granița ca fiind : “Granița este o realitate a lumii moderne când se edifică statele naționale și când se produc delimitări clare între teritoriile statelor vecine.....”(Boar N., 2005, pg. 21). Este cert că pentru perioada studiată putem utiliza noțiunea de frontieră, pentru care se acceptă existența unui teritoriu tampon între două entități politice, culturale, etnice etc. Desigur în perspectiva istorică se poate discuta, așa cum aminteam într-unul din capitolele anterioare, de frontiere interne și externe ale unui stat, constând de fapt în limitele dintre oicumenele și suboicumenele sau anoicumenele unui teritoriu aflat sub o anumită subordonare administrativă (Bodocan V.,1997, pg. 151). Atât granițele cât și frontierele pot să reprezinte de fapt discontinuități de un anumit tip, culturale, etnice, de limbă, administrative. În acest din ultim caz ele pot fi impuse, fapt

ce produce un prag în evoluția celor două entități. Această schimbare evolutivă se poate resimți atât la nivelul sistemului de așezări cât și la nivelul așezărilor a funcțiilor ei, a hinterlandului lor, etc.

Regiunile frontaliere sunt impuse de mari “discrepanțe economice, populație redusă infrastructură slab dezvoltată”(Boar N. După Ilieș Al., 2005, pg. 25). În contrast cu acestea regiunile transfrontaliere sunt regiuni cu un tratament socio-economic preferențial ce le impune calitatea de regiuni transfrontaliere.

În cazul analizei de față putem pune problema existenței frontierelor cu manifestare la scări diferite în funcție de nivelul de organizare socială a populațiilor timpului. Pentru perioada neolitic-latené se poate vorbi de frontiere tribale, ale gintelor iar din perioada hallstatt de frontiere ale staului dac. Este cert că indiferent de timp și scară frontierele erau impuse sau trasate de elemente ale mediului fizic(pe modelul tribal actual african). În funcție de tipul acestui element frontiera putea să aibă rol de filtrant al contactelor culturale sau de barieră culturală. Intensitatea și sensul predominat al fluxului informațional dintre cele două culturi aflate în contact, depinde de discrepanțele socio-economice. În prezent frontierele sau granițele impun așa cum spuneam, caracteristici speciale unei fâșii variabile de o parte și de alta a frontierei de tipul așezărilor pereche, scăderea densității așezărilor a numărului lor. În acest sens este de urmărit specificul frontalier pentru perioadele neolitic-latené, dacă așezările culturilor aflate în contact și sistemul de așezări(dacă există un sistem) au specificități de frontieră. Existența legăturilor transfrontaliere este certificată de existența pieselor de import de tipul instrumentelor, a ceramicii etc, între diferite culturi. Trebuie avut în vedere tipul de organizare a populațiilor aflate în contact care pot fi de tipul tribal supratribal de orice tip, sau de tipul statului în hallstatt. Studiul urmărește determinarea rolului unor astfel de contacte culturale în evoluția așezărilor prin informații obținute de arheologie. Frontierele culturale erau areale de presiune de nivele variabile întrucât orice heterogenitate declanșează fluxuri informaționale de sensuri diferite fapt ce poate oferi așezărilor din aceste zone fizionomii diferite(tipul cetăților de pe limesul dacic) și chiar fizionomii sau ierarhii specifice(așezările civile de la poalele cetăților dacice).

Relevant pentru studiul de față am decis că ar fi contactele interculturale dintre două faciesuri Vinča și anume faciesul Cluj-Cheile Turzii și faciesul Turdaș. O altă evoluție poate fi imprimată așezărilor de contactele interculturale. Pentru o astfel de analiză vom analiza, așa cum spuneam contactul, frontiera dintre culturile Petrești și Cucuteni –Ariușd din neoliticul târziu în periodizarea adoptată de lucrare. Specifice preistoriei sunt contactele mobile dintre triburile de păstori sau seminomazi de tipul celei dintre culturile Otomani, Schneckenberg și Glinadin perioada bronzului.

Este important și rolul genetic al enclavelor și în prezent dar presupunem că și pentru perioada analizată drept urmare vom supune studiului tipul de contact dintre culturile Cotofeni și Bodrogkeresztúr din perioada de tranziție dintre neolitic și bronz. Perioada bronzului terminal precum și a fierului se caracterizează printr-o omogenitate ridicată culturală, diferențierile dintre culturile Basarabi și altele ale perioadei fierului. Premisa în fiecare caz este aceea că frontierele sunt supuse unor presiuni impuse de diferiți factori ce țin de comportamentul de grup, de resurse, de teritorii, deci sunt zone deosebit de active cu variabile pregnante, analizabile.

10. ROLUL ZONELOR DE PODIȘ, DIN DEPRESIUNEA COLINARĂ A TRANSILVANIEI, ÎN EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR DIN NEOLITIC-LATENE ȘI PÂNĂ ÎN PREZENT

Pentru acest tip de analiză studiul se apleacă asupra dealurilor dintre Mureș și Târnava Mare. Acest areal este numit, renumit în decursul anilor în mod diferit. Au fost denumiți, dealurile Târnavei Mici (Josan N., 1979, pg. 9) sau încadrați la Podișul Transilvaniei Sudice (Mihăilescu V., 1966, pg 61). În ce privește lucrarea de față, rămânem la denumirea adoptată în capitolul legat de regionalizarea depresiunii și anume pentru dealurile de la nord de Târnava Mică, Dealurile Târnavei Mici iar pentru dealurile dintre Târnavă, Dealurile Târnavei Mari (Pop Gh., 2001, pg. 209). În analiză se încadrează și culoarele celor două Târnavă.

Limitele acestui teritoriu sunt destul de clare, dispute trecute sau actuale sunt legate de dealurile Nirajului, de încadrarea lor, și de limita estică.

Limita sudică este dată de valea largă și asimetrică a Târnavei Mari până la confluența cu Târnava Mică de la Blaj și apoi pe valea Târnavei până la confluența cu Mureșul. Limita vestică și nord vestică este formată de culoarul Mureșului începând de la localitatea Mihalț până la Gura Arieșului. Limita nordică este marcată de culoarul larg al Mureșului între localitățile Gura Arieșului și Glodeni. Pe această limită o poziție incertă au dealurile dintre Mureș și Niraj, care datorită caracteristicilor apropiate de câmpia Transilvaniei au fost încadrate la această unitate. Limita estică este în dispute științifice și azi. Pentru lucrarea de față am adoptat aliniamentul trasat de văile Teleac, Hodoșa, Neaua, Loțu și Eliseni. Între aceste limite dealurile au caracteristici fizico-geografice comune ce le individualizează ca o subunitate regională (cel puțin pe criterii naturale) bine conturată.

Aceiași divergență de păreri există și în ce privește subdivizarea unității, considerată ca o unitate de trecere de la Câmpia Transilvaniei la caracteristicile Podișului Hârtibaciului și Secașelor. Josan N., utilizează subunități cum ar fi dealurile Vețcăi, Jacodului, Boiului, Dumbrăvenilor, Tăunilor, depresiunile Nadeș, Bazna pentru dealurile dintre Târnavă (Josan N., 1979, pg. 95). Pentru aceeași unitate Sorocovschi V. (Sorocovschi V., 1996, pg. 11) utilizează subunitățile de podiș al Dumbrăvenilor și al Blajului. Am considerat că adoptarea diviziunilor adoptate de Pop Gh. (2001, pg. 219) sunt reprezentative prin caracteristici specifice de locuire (fig. 65).

- I Dealurile Târnavei Mici
 - a Dealurile Fărăului
 - b Dealurile Cucerdea-Cerghid
 - c Dealurile Nirajului

- II Dealurile Târnavei Mari
 - a Dealurile Blajului
 - b Dealurile Dumbrăvenilor
 - c Dealurile Nadeșului

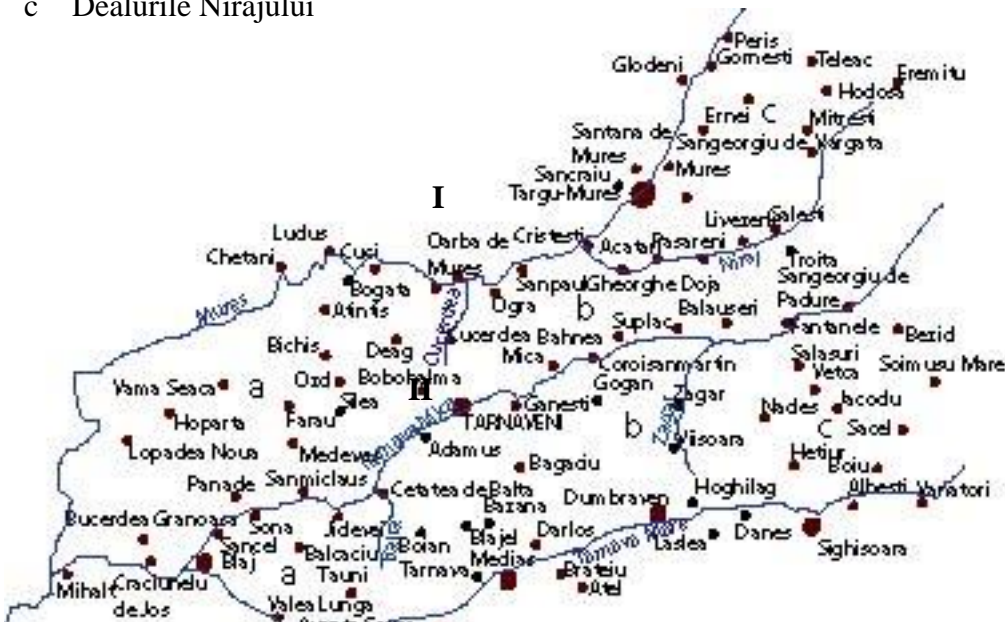

Fig. 65 Situația așezărilor din Dealurile Târnavei Mici, Târnavei Mari, Culoarul Târnavei Mari, Culoarul Târnavei Mici în prezent.

În acest mod de subdivizare vorbim de Dealurile Târnavei Mici cu o dispunere de la vest spre est a subunităților dealurilor Fărăului, Cucerdea-Cerghid, Nirajului, respectiv Dealurile Târnavei Mari cu aliniere dinspre vest spre est a Dealurilor Blajului, Dumbrăvenilor, Nadeșului.

Climatul acestei unități este determinat de advecțiile foehnale, cele NV-estice, apropierea de masivele montane estice, precum și de altitudine.

În general Dealurile dintre Târnavă Mare și Mureș se deosebesc de unitățile din nord și sud prin dominanța straterelor de vârstă pliocenă, relief mai puțin evoluat, lipsa lacurilor întâlnite la nord, rețea hidrografică organizată pe direcția NNE-SSV iar râurilor de ordinul II sunt organizate cu cursuri perpendiculare pe primele, caracteristici biopedogeografice organizate pe fâșii paralele.

Din punct de vedere hipsografic unitatea înclină dinspre sud spre nord, respectiv dinspre est spre vest. Variațiile de altitudine merg de la 600-650m(în SE), 500m(în NV). Văile sunt asimetrice datorită eforturilor neotectonice. Râurile secundare sunt asimetrice datorită prezenței cutelor brachianticinale sau de tipul domurilor. Relieful se caracterizează prin densitate a fragmentării de 0,40-1,75km/km² și valori mari ale energiei de relief în dealurile Bucerdei și Vețcăi. Predomină pantele peste 5°.

Climatul este caracterizat prin temperaturi ce scad de la vest spre est datorită creșterii altitudinii și apropierea de lanțul montan estic. Temperaturile medii anuale sunt 9,5° la Blaj, 9,1° la Târnaveni, 8,7° la Mediaș, 8,2° la Sighișoara. Există diferențe între regimul termic al văilor și al interfluviiilor. Regimul precipitațiilor are aceleași variații direcționale cu valori de 581mm la Blaj, 598mm la Târnaveni, 625mm la Mediaș, 650mm la Sighișoara, 645mm la Târgu-Mureș. Vânturile dominate sunt cele dinspre vest și nord-vest.

Vegetația actuală este dominată de culturi agricole(60%), pădurile ocupă actualmente doar 9%. Dispunerea etajelor de vegetație conține trei trepte, cea a stepelor și silvostepelor, a pădurilor de stejar și speciile asociate, a pădurilor de fag. Limita estică pădurilor de stejar este pe aliniamentul localităților Mănărade, Bălcaciu, Delenii, Bahnea.

Solurile sunt de tipul cernoziomurilor, în terase și lunci, de tipul solurilor silvice brune pe interfluvii(în special pe interfluviu dintre Târnavă Mică și Târnavă Mare).

Din punct de vedere a interesului acestui capitol este de remarcat dispunerea altitudinilor, caracteristicilor climatice, biopedogeografice în benzi paralele anizotrope perpendiculare pe direcția SE-NV. De altfel și rețeaua hidrografică bazată pe cursul Târnavei Mari, Târnavei Mici, Nirajului și Mureșului(fig. 66).

Locuirea regiunii este dominată de aşezări cu un înalt grad de ruralizare cu dominanţa satelor mici şi mijlocii (Pop Gh., 2001, pg. 215) Satele mari în număr redus (27) se găsesc pe culoarele de vale. Cele mai mari localităţi rurale sunt Sângeorgiu de Pădure, Miercurea Nirajului, Cetatea de Baltă, Mihalţ Crăciunelu de Jos. În balanţa celor aproximativ 256 de aşezări rurale sunt cele 6 oraşe (Sighişoara, Dumbrăveni, Mediaş, Copşa Mică, Blaj în culoarul Târnavei Mari şi Târnăveni în culoarul Târnavei Mari). În categoria oraşelor mijlocii-mari se încadrează doar Mediaşul, în timp ce celelalte se încadrează în categoria oraşelor mijlocii-mici. Dezvoltarea industrială se bazează pe resursele de gaz şi sare pe care s-au construit industriile materialelor de construcţii, industria chimică, a energiei electrice. Agricultură are ca bază de dezvoltare viticultura şi pomicultura mai puţin cultura cerealelor. Transporturile feroviare sunt reprezentate de prezenţa magistralei 3 ce traversează podişul, iar dintre transporturile rutiere este de menţionat tronsonul drumului E60.

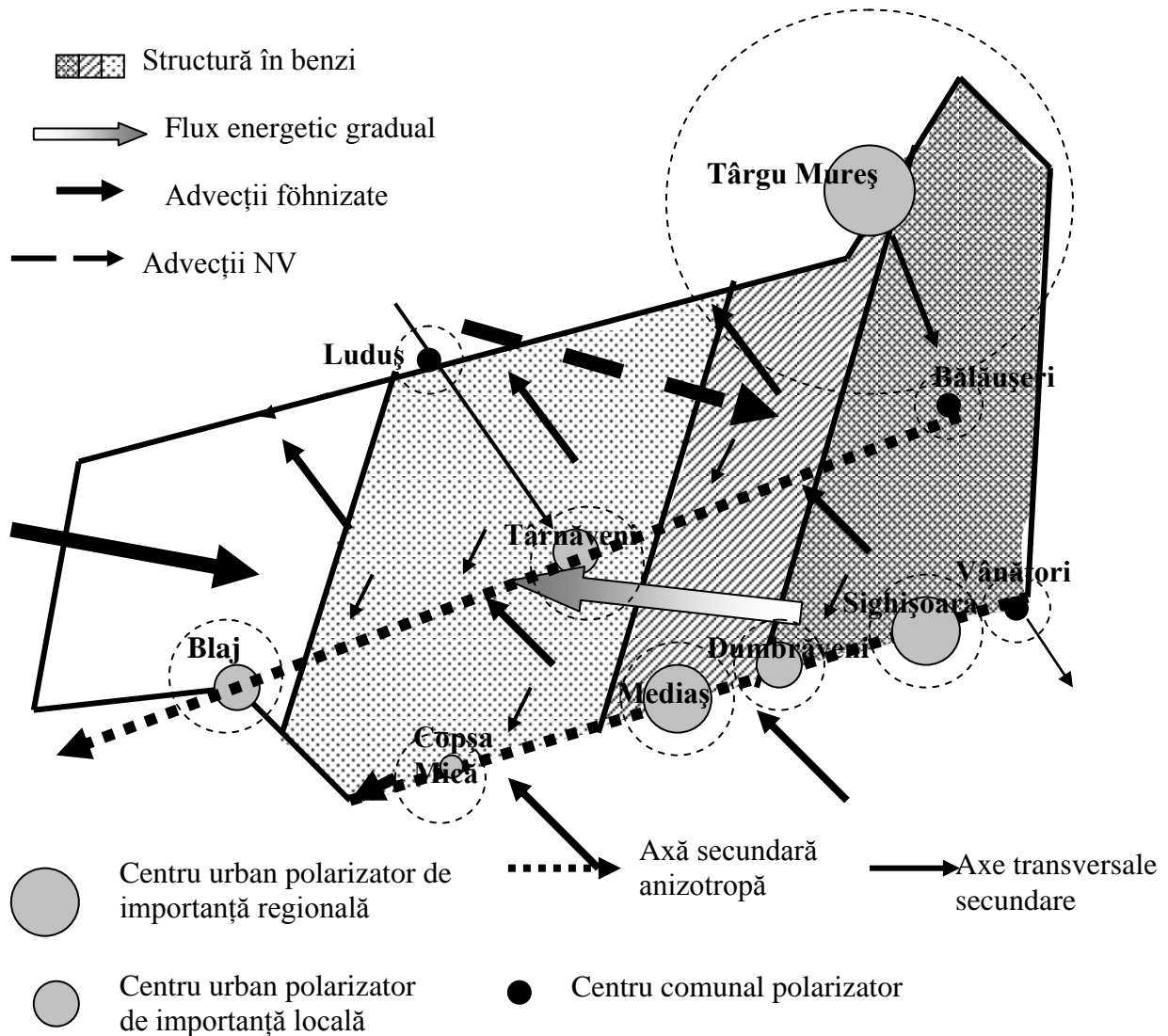

Fig. 66 Modelul corematic al dealurilor dintre Târnavă Mare și Mureș

În ce privește reprezentările corematice (Cocean P., Filip S., 2008, pg. 77,92), dispunerea așezărilor, a populațiilor prin funcțiile pe care le determină se pot determina centre de polarizare de diferite ranguri. Târgu Mureș centru urban polarizator de rang regional are o dispoziție excentrică față de dealurile dintre Mureș și Târnava Mare, dar poziționarea pe axa estică alături de așezări ca Bistrița sau Reghin echilibrează poziția axei vestice (Cocean P., 2008, pg. 78). Median se remarcă o axă cu „fragilitate structurală și estompere funcțională” (Cocean P., Filip S. 2008, pg. 78) din care face parte Ludușul și Târnăveniul. Dintre axele transversale se remarcă axa Luduș-Târgu Mureș, axele anizotropice Bălăușeri-Târnăveni-Blaj și Vânători-Sighișoara- Dumbrăveni-Mediaș-Copșa Mică (un tronson al acestei axe este inclus, în lucrarea citată, în regiunea Transilvaniei de sud pe baza arealelor de polarizare).

Construcția modelului coremic încearcă să păstreze unitatea dealurilor dintre Mureș și Târnava Mare încercând să susținem realitatea acestui model și prin istoricul lui. Vom urmări în timpul preistoric momentul apariției centrilor de polarizare. Momentul constituirii axelor, existența momentelor de schimbare a acestor axe și poli. Desigur nu vom exclude conexiunile cu unitățile marginale, firește indiferent de perioada istorică despre care discutăm.

10.1 SISTEMUL DE AȘEZĂRI DIN DEALURILE DINTRE MUREȘ ȘI TÂRNAVA MARE ÎN INTERVALUL NEOLITIC-FIER

În intervalul preistoric dintre neolitic și epoca fierului sistemul de așezări are o evoluție ciclică cu schimbări ale polilor de tropism pozitiv cu migrații ale lor, cu constituirii de axe de dezvoltare, cu dizolvarea lor. Pentru o analiză corectă este de urmărit evoluția (apariții, dispariții) centrilor de dezvoltare, în parte precum și evoluția axelor de dezvoltare în măsura în care ele au existat. Pornind de la comparația modelului coremic actual cu stadiile temporale alese (cultura Petrești pentru neolitic, cultura Wietenberg pentru bronzul timpuriu, cultura Noua pentru bronzul mijlociu respectiv cele două perioade ale fierului Hallstatt și Latené) pentru reconstituirea istoriei coremice se poate urmări

evoluția centrului actual polarizator de importanță regională, Târgu Mureș. Polul se conturează în neolitic prin așezările culturii Petrești și Cucuteni-Ariușd, este foarte bine definit la începutul bronzului(cultura Wietenberg) printr-o aglomerație de așezări din perimetrul localităților actuale Chinari, Curteni, Târgu Mureș, Sântana, Sângeorgiu de Mureș. Polul dispare în bronzul mijlociu dar apoi se reconturează în Hallstat și Latené, având ca centrii pereni, așezări din perimetrul localităților Târgu Mureș și Sângeorgiu de Mureș(fig. 67). Arealul se conturează în jurul a patru locații cu durată mare de locuire(așezările 1,2,3,4,5). Funcția predominantă a arealului de locuire este agricultura dar se poate presupune și existența unor pături sociale superioare datorită prezenței ceramicii fine a discurilor solare etc. Așa văzute lucrurile este de notat existența între neolitic și Hallstatt în perimetrul orașului de azi Târgu Mureș a unui pol cu perpetuare din neolitic până în Hallstatt.

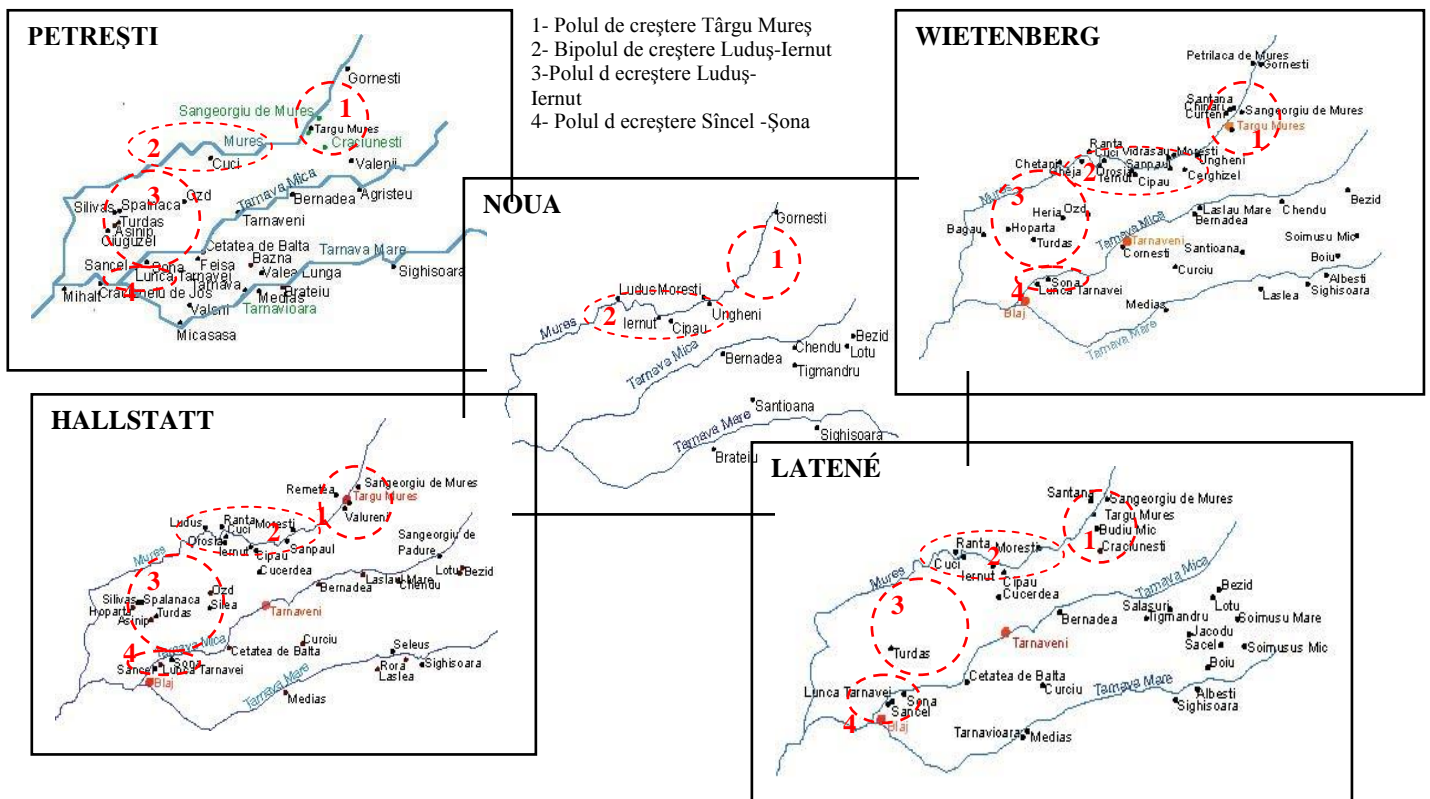

Fig. 67 Evoluția sistemului teritorial de așezări din dealurile dintre Târnava Mare și Mureș în perioada neolitic-fier

Este de remarcat migrația polului în perioada fierului spre aval. În perioada neoliticului și începutul bronzului, centru se grefa pe Sângeorgiul de Mureș de azi iar mai apoi pe Târgu Mureș-ul de azi(fig. 68). Cauzele pot să fie legate pentru neolitic de existența în apropiere a frontierei dintre cultura Cucuteni-Ariuşd și Petrești care generează în unele cazuri așa cum am stabilit într-un capitol anterior astfel de așezări dar și poziționarea în apropierea fâșiei de contact economic a dealurilor joase, cu cele înalte ale subcarpaților Transilvaniei, sau chiar apropierea munților. De altfel în Hallstatt și Latené arealul este unul din poliile importanți ai Mureșului(care pentru prima și a doua perioadă a fierului se definește ca o axă anizotropă ce generează poli de creștere progresiv spre aval, pe Mureș).

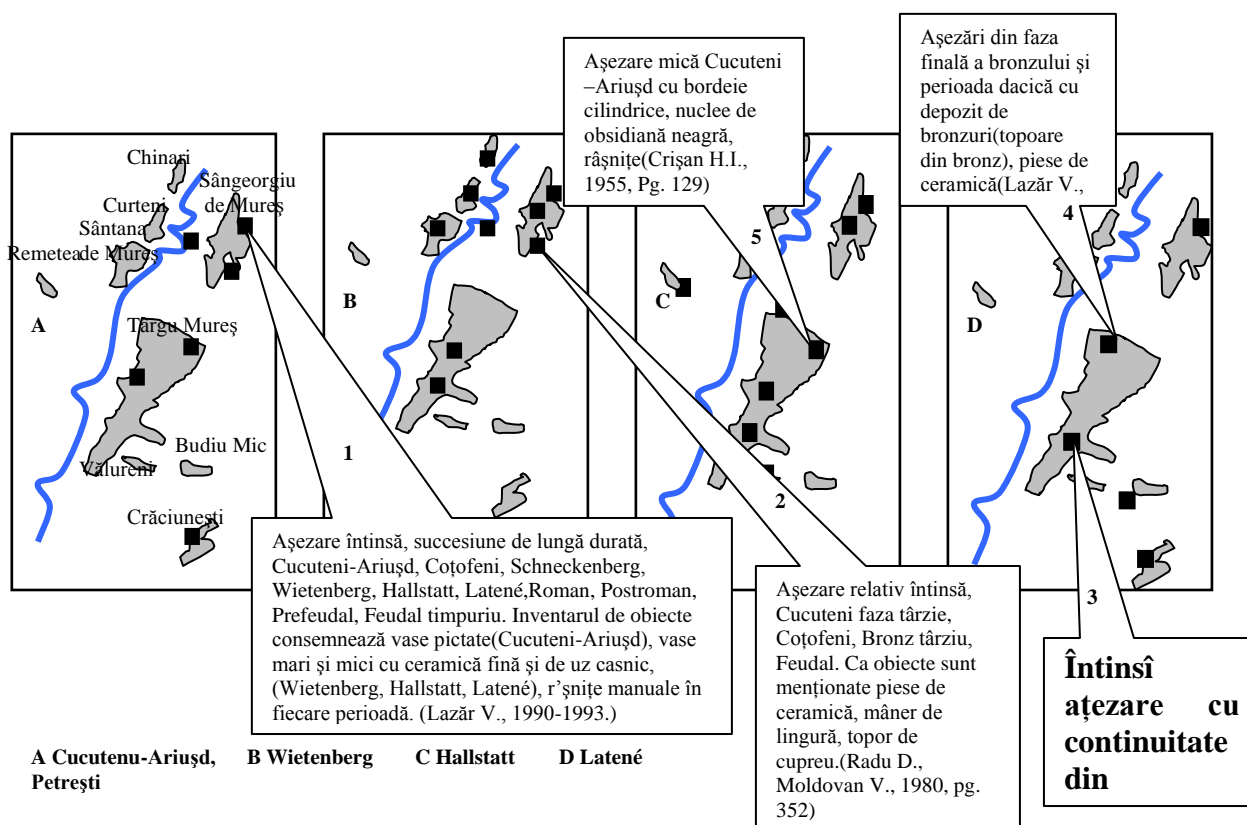

Fig. 68 Schița așezărilor din perioada Petrești(Cucuteni-Ariuşd), Wietenberg, Hallsatt. Latené, din perimetrul polului actual Târgu Mureș.

Cel de-al doilea centru al axei Mureșului de azi, polul Luduș-Iernut se conturează în neolitic prin cultura Petrești, este extrem de bine conturat în timpul culturii Wietenberg, suportă o atrofieri în perioada culturii Noua(dar pe fondul unei atrofieri generale a locațiilor) și suferă apoi un tropism

pozitiv exploziv în Halstatt cu o atenuare în Latené. Este un pol mai dezvoltat decât cel al Târgu Mureșu-lui dar mai restrâns decât cel din aval de la Ocna Mureș sau Alba Iulia(vezi capitolul 9). Rolul acestui pol este clar pentru axa Mureșului, dar pentru axa actuală Luduș-Târnăveni rolul era credem nul, în condițiile în care polul Târnăvenilor în perioada studiată nu era definit. Pentru perioada culturii Petrești polul Luduș-Iernut(de altfel și polul Târnăvenilor se găsește în apropierea periferiei culturale din depresiune deci departe de ceea ce Ratzel numea Mittelpunkt-ul cultural(care ar fi acest punct pentru cultura Petrești? știind că este o cultură autohtonă). Polul este reprezentat în timpul culturii Petrești de așezări din perimetrul actual al localității Cuci, apoi în perioada de paroxism de așezările din perimetrele localităților actuale Ranta, Cuci, Sânpaul, Vidrasău, Morești, Ungheni, Orosia, Iernut, Cipău, Luduș(fig. 69). Analiza evolutivă a acestui centru relevă existența bipolului Luduș-Iernut începând din perioada Wietenberg cu o pl sare accentuată a centrului de greutate pe localitatea Iernut de azi. Polul de dezvoltare se remarcă prin așezări de lungă durată, întinse. Funcțional se remarcă specializările așezărilor încă din perioada Petrești(așezări cu multe urme de silexuri în diferite etape de prelucrare) continuându-se în Wietenberg, Hallstat, Latené. Așezările culturii Wietenebrg și Hallstat sunt specializate în prelucrarea bronzurilor(depozite de bronzuri). Se poate vorbi și de o specializare agricolă, prezența vaselor mari de depozitare sunt o dovadă în acest sens. În acest context implicit se poate intui existența așezărilor tâguri și, foarte important, de existența sistemelor teritoriale de așezări. Existau desigur numeroase așezări polifuncționale pentru asigurarea nevoilor comunității, argumentul constând în existența utilajelor de țesut, pescuit etc. Așa cum spuneam se observă o aglomerare, poate sistemică în centrul de creștere Iernut, începând din perioada culturii Wietenebrg până în Hallstatt cu o atrofiere în perioada Latené. Existența axei Mureșului este evidentă chiar dacă date despre căi de comunicație ale axei nu avem. În ce privește existența axei mediene Luduș Târnăveni, cu certitudine nu exista atât datorită lipsei polului Târnăveni cât și lipsa căilor de acces facile pe această axă în timpuri preistorice.

Analiza rolului unității de podiș asupra dezvoltării sistemului teritorial o continuăm cu detalierea situației de locuire a unui pol ce nu păstrează linia axei Mureșului producând bascularea unghiulară acestei axe cu 20⁰ spre sud. Privind în ansamblu se poate sublinia dubla conexiune cu una din axele din culoar(cea Mureșană) prin polul Ocna Mureș și prin polul Aiud, punte creată, de aglomerarea Silivaș, Șpălnaca, Ozd, Turdaș, Asinip, Ciuguzel, Heria, Hopârta spre. Polul Ocna Mureș se leagă de exploatarea de sare ultimul pe care putem să-l numim Asinip-Ozd este o punte între polul Ocna Mureș și Blaj(conturat de așezările din perimetrul localităților Șona, Lunca Târnavei,

Săncel). Se poate vorbi de existența unei axe longitudinale ale dealurilor Târnavei Mici (axa Luduș-Târnavă translatată mult spre est), și anume axa Ocna Mureș-Asinip-Ozd care se continuă probabil până la Ocna Sibiului. Această axă este paralelă cu cea care străbate estul teritoriului analizat, foarte bine conturat și el dar cu precădere în perioada Hallstat și Latené.

Așa cum spuneam polul este marcat de așezările din neolitic-fier din perimetrul localităților Asinip-Ozd. Existența acestui pol se leagă de poziționarea siturilor pe interfluvii delimitate de cuate abrupte(v. Ozdului, v. Rîtului) dar credem că, în special de existența zăcămintelor de sare, siturile urmărind direcția NNV-SSE a anticlinalelor și sinclinalelor pe care ies diapiric la suprafață stratele de sare(Ocnișoara, Ocna Mureș).

Gruparea de așezări se situează pe interfluviul dintre râurile Silivaș, Fărău, Rîtu, Biia, afluenți de stânga ai Mureșului. Gruparea se dispune pe o fâșie V-E de cca 21 km(fig. 70). După cum se vede polul este centrat pe siturile din vecinătatea așezărilor Hopârta, Turdaș. Este de remarcat existența polului prin densitate ridicată de locații, fără existența unor așezări mari, dominate. Situația denotă probabil lipsa unor relații sistemice determinate între ele ce creează ierarhii ale așezărilor. Bibliografia menționează existența unor așezări de lungă durată(cultura Petrești) dar și așezări funcțional specializate(în perioada Hallstat), fapt ce ar explica existența unor sisteme. Existența centrilor de densitate mare ar reprezenta etapa precursoră, probabil, a formării unor astfel de ierarhii.

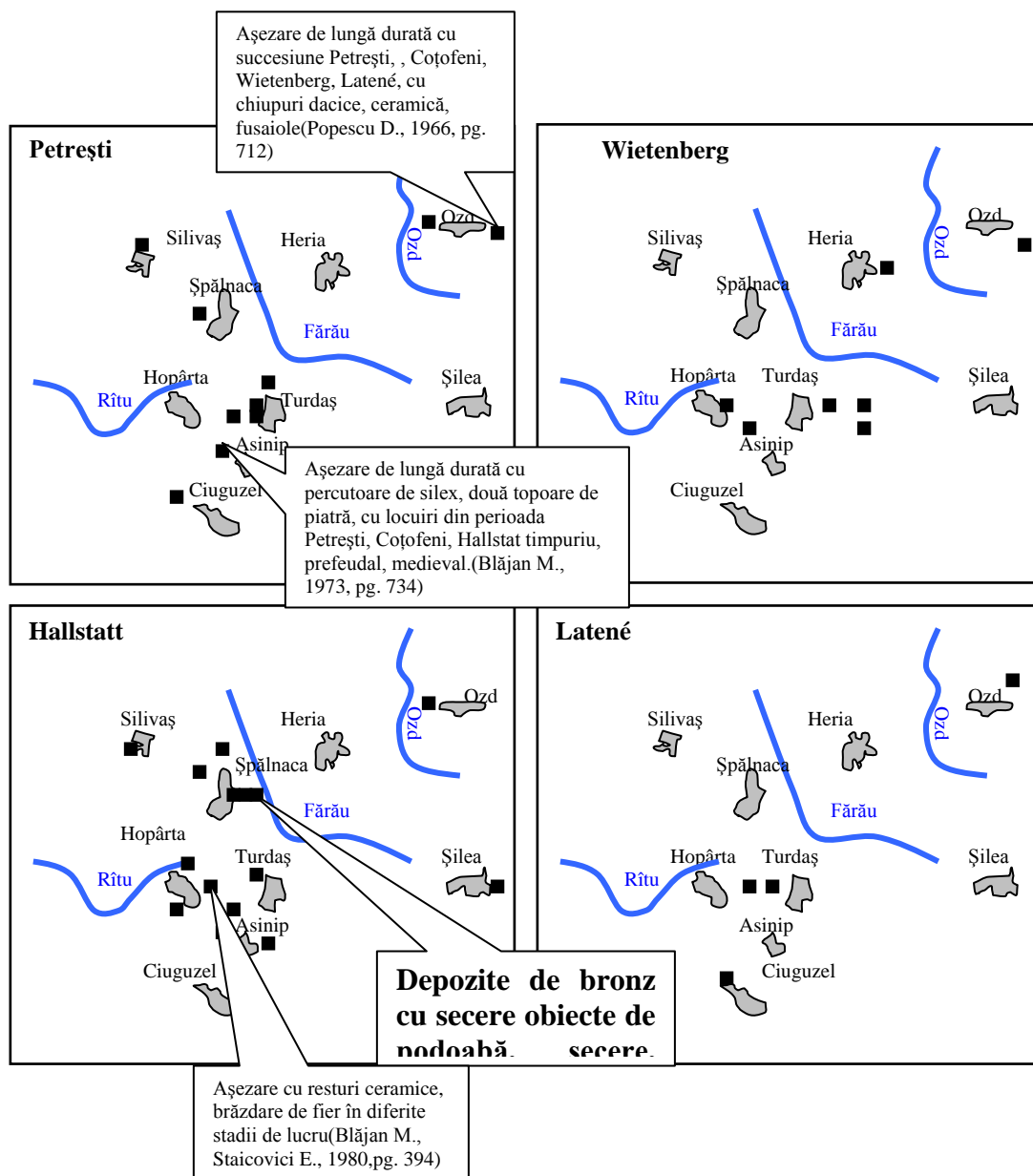

Fig. 70 Schița distribuției siturilor din polul Asinip-Ozd (polul 3) din perioadele Petrești, Wietenberg, Noua, Hallstatt, Latené

Confluența Tărnavelor precum și direcția fluxurilor energetice a determinat în prezent existența așezării Blaj, apărută ca un centru de nucleație convectivă. Așezarea face parte din axa Tărnavei Mici care în perioada analizată nu este conturată. Polul Sâncel-Șona este o apariție, situat în amonte de Blaj, conturat în preistorie este rezultatul dezvoltării unei axe longitudinale, pe care îl putem numi “axa sări”. Geneza axei se leagă de structurile anticlinale cu miez de sare ce au în mare aceeași direcție cu axa conturată de polii de nucleație Ocna Mureș- Asinip-Ozd-Sâncel-Șona. Este de remarcat și rolul axei de tip deschis în producerea nucleației, sprijinindu-se pe axa Mureșului și a

Târnavei. Polul format se situează într-un areal cu tectonică variată, cea a domului Tăuți la est, și cea a cutelor, la vest.

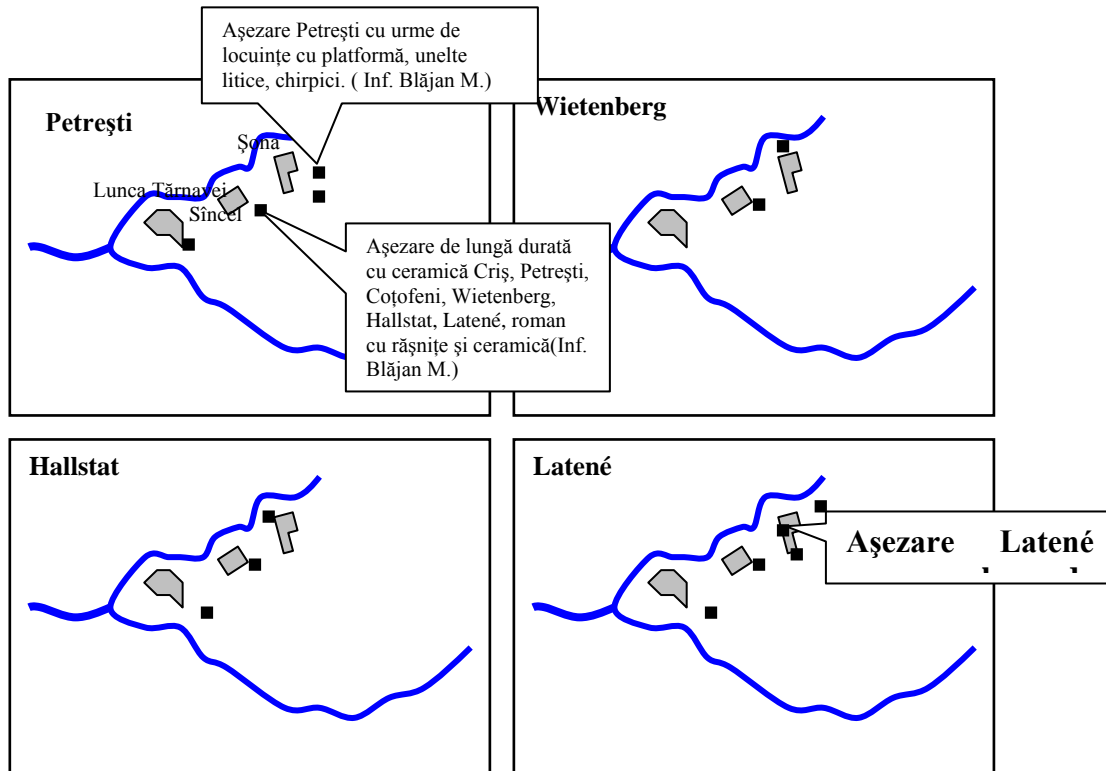

Fig 71 Schița distribuției siturilor din perioadele Petrești, Wietenberg, Noua, Hallstatt, Latené din polul 4 (Șona-Sâncel)

În ce privește structura centrului, este marcat la fel ca și în cazurile anterioare de densitate mare a siturilor cu un centru de greutate pe siturile din perimetrul localității Șona, cu precădere în cea de a doua perioadă a fierului. În acest timp preistoric se poate presupune existența și a unui sistem de așezări, presupunere întemeiată pe existența unei așezări întărite. În Latené acest pol se situează la extremitatea, a aceea ce numim axa sării. În acest timp lipsește polul Asinip-Ozd, sau este foarte slab conturat prin situri din perimetrul localității Turdaș. Axul este pronunțat pe direcția Ocna Mureș, fapt explicat și de dezvoltarea acestui pol de conectivitate (aflat la intersecția axei Mureșului și a celei longitudinale amintite, Ocna Mureș- Asinip-Ozd-Sâncel-Șona. Deși în Latené, așa cum spuneam centrul de nucleație Asinip –Ozd era atrofiat se poate observa o tendință de bifurcație a axei amintite, spre centrul Luduș-Iernut, bine conturat pe Mureș. Astfel văzute lucrurile vorbim de o axă de joncțiune. Axele astfel conturate au și o argumentare morfologică fiind trasate de accesibilități

morfologice(pe un sinclinal pe direcția “axei sării”.culoarul hidrografic al Mureșului pentru axa Mureșului), iar în ce privește izocronele ele se situează în valori de cca 2h între poli pentru axele transversale(referire la rolul conectiv, nu la direcție) și cca 7h pentru centrele de pe axele principale. Ne referim la deplasarea fără mijloace de transport, chiar dacă se știe cu certitudine, că purtătorii culturii Coțofeni folseau carul .

Axa Târnavei Mici era slab conturată, fapt posibil datorită slabului tropism a polului Sâncel – Șona, care ar fi prezentat o mai mare densitate de locuire dacă ar fi avut rolul de centru conectiv.

11. MIGRAȚIA VETRELOR PREISTORICE

Analiza de acest tip , pentru a oglindii realitatea trebuie făcută în detaliu și cu o abordare grafică expresivă. Din acest punct de vedere am adoptat reprezentarea de tip axă pentru migrațiile planimetrice . Graficul se realizează alegând o axă pe direcția OX pe care se rabat punctele în funcție de raza polară a punctului ce exprimă distanța între sit și locul geometric al spațiului conturat de perimetrul de dispersie .Acest punct central l-am considerat a fi centrul geometric al așezării actuale. Am considerat că poziția actuală a localității se găsește în locul optim de climax de mediu. Optimul așezării actuale s-a verificat printr-o analiză choremică ce va fi prezentată într-un subcapitol următor. Pentru exemplificare se poate urmări situația localității Gornești din județul Mureș cu o populație de 2027 locuitori.

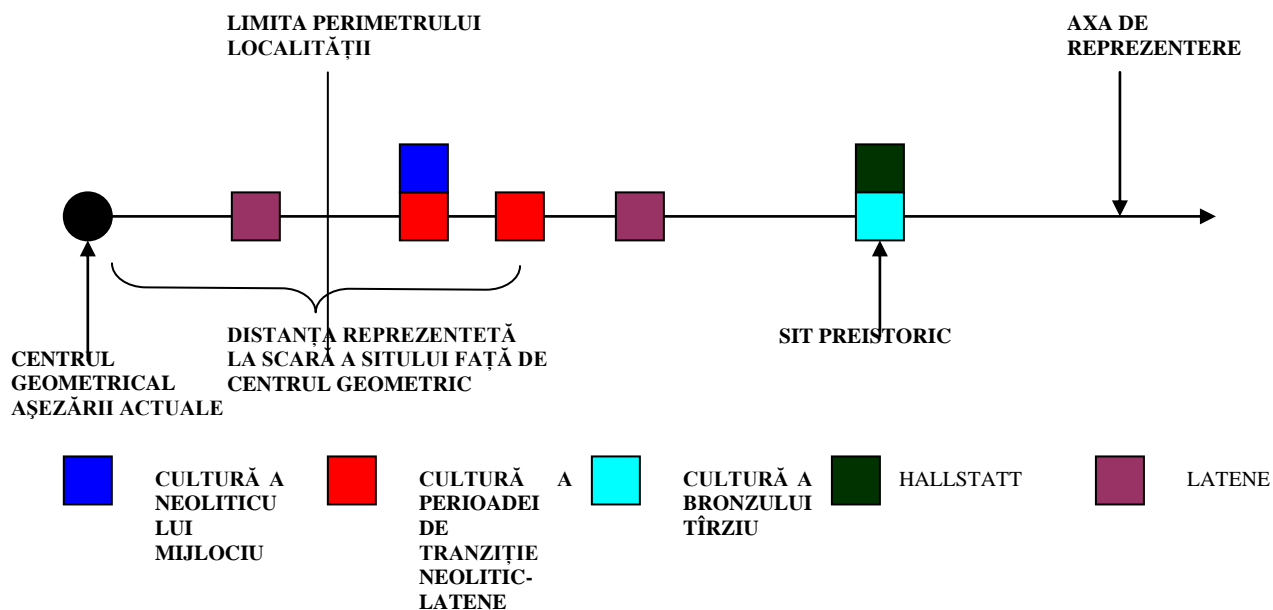

Fig.9 Model de reprezentare și analiză a migrației vetrelor pe exemplul localității Gornești

Pe modelul de mai sus s-a urmărit grafic modul de migrație a vetrelor așezărilor preistorice , alegându-se localități actuale pentru depistarea eventualelor tipologii legate de tipul subunității de relief în care se manifestă migrația.

Analiza de detaliu necesită observații care să țină cont de migrațiile intraculturale a așezărilor contemporane din cadrul aceluiași grup social și compararea cu fenomene actuale. Există posibilitatea de migrații contemporane din aceeași cultură dar din grupuri sociale diferite care trebuie determinate și la fel comparate cu situații actuale. Migrația vetrelor poate fi determinată și de migrații demografice din culturi diferite , dar în aceeași măsură poate fi determinată de momente de mixtură a două culturi cu generarea unei noi culturi fenomen descris de altfel în bibliografia de specialitate și caracteristic Depresiunii Transilvaniei. Pentru determinarea acestor tipuri de migrații s-a făcut o analiză de caz pe un eșantion de 65 de localități actuale din fiecare subunitate de relief marcată în capitolul legat de regiunea geografică a depresiunii Transilvaniei.

12. ROLUL FACTORILOR FIZICO-GEOGRAFICI ÎN LOCALIZAREA SPAȚIALĂ A AȘEZĂRILOR DIN PERIOADA NEOLITIC-LATÈNE-PREZENT

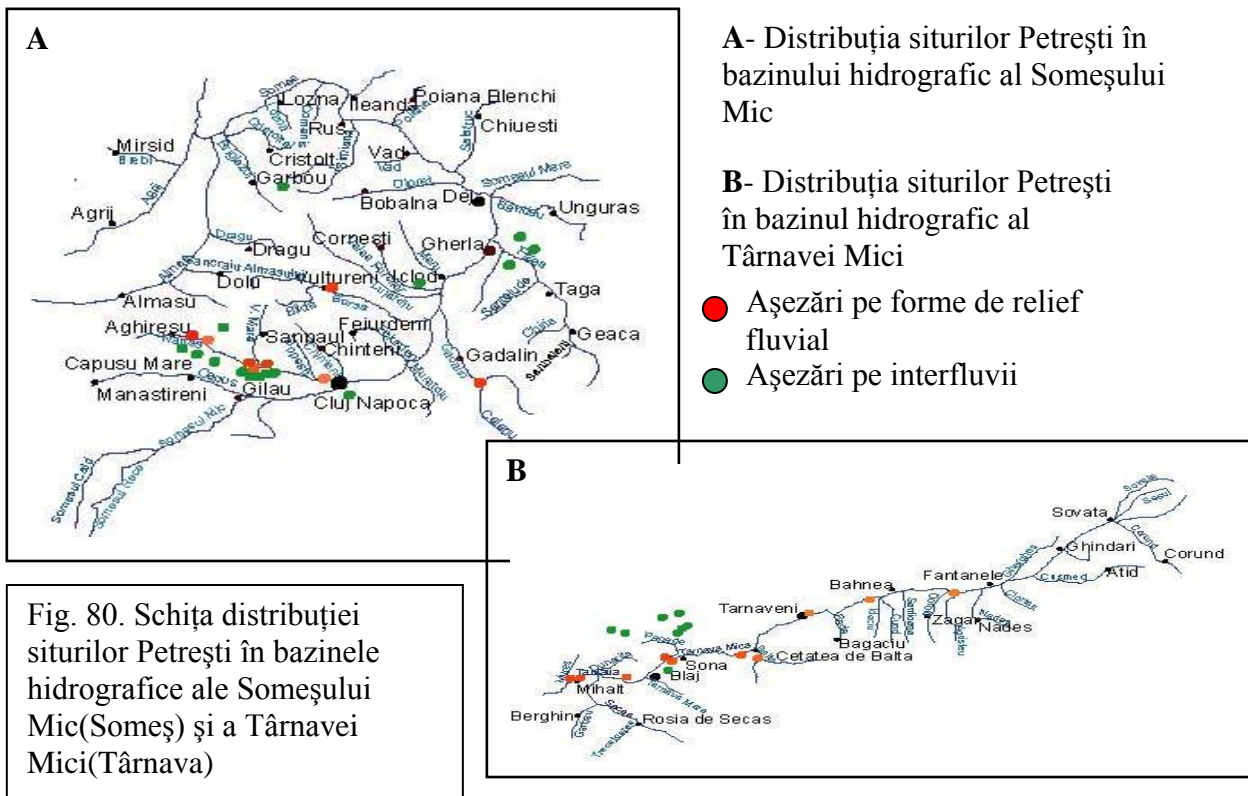
Distribuția așezărilor în preistorie era determinată de vari factori. Între acești factori se pot enumera: oferta energetică a mediului în concordanță cu cererea grupurilor sociale, existența sau nu a turburențelor sociale, fapt ce implică un grad ridicat de adăpostire etc. În toate cazurile se tinde spre o poziție de climax environmental oferit de existența resurselor de apă, accesibilitate teritorială, apropierea resurselor de diferite tipuri(păduri, sol fertil, resurse de sare etc). Chiar dacă determinismul sau posibilismul sunt curente abandonate, pentru timpurile analizate ele sunt deosebit de adevărate, iar sintagmele “popoare ale naturii”, precum și ”natura propune , omul dispune” sunt definitorii în ce privește amplasarea locațiilor preistorice. Caracteristicile fizico-geografice sunt determinate în acest sens în distribuția așezărilor în spațiu în general și în spațiul depresiunii Transilvaniei în general. Dintre acești factori hotărâtori sunt, credem, altitudinea, care impune bonități diferite, resursele de apă, în special râurile, care impun economii specifice, resursele minerale care produc specializări funcționale iar secundar se poate vorbi de distribuția peisajelor de stepă, silvostepă sau silvic cu tipologii de soluri, faună. Clima este un factor cu grad redus de selecție în depresiune, existând nuanțe climatice puțin diversificate, impuse de gradul de adăpostire sau nu a teritoriului în cadrul depresiunii

12.1 ROLUL HIDROGRAFIEI ÎN DISTRIBUȚIA AȘEZĂRILOR DIN DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI ÎN NEOLITIC-FIER-PREZENT.

Într-o astfel de analiză trebuie analizate toate resursele hidrosferei, izvoare, lacuri, râuri. Râurile așa cum spuneam impun adevărate culturi sau economii specifice. Rolul lor în locația așezărilor este determinabil datorită tocmai aglomerărilor de așezări ce le pot produce sau chiar a culturilor autohtone ce le creează(cultura Tisa). Este de analizat rolul întinderii bazinelor hidrografice, a rangului de râuri, lungimii lui, apropierea sau nu de confluențe, în apariția așezărilor, mărimea lor și în special evoluția lor. Distribuția așezărilor se leagă evident de relieful fluvial, de simetria văilor, de prezența cuestelor, de numărul teraselor, de suprafața luncilor(legat de popularea luncilor este important de stabilit climatul perioadei istorice analizate). Pentru a încerca să lămurim(fără pretenții de exhaustivitate) acest rol intuit(puțin analizat în literatura de specialitate)

vom analiza comparativ două râuri de rangul IV (utilizăm clasificarea în care rangul crește o dată cu mărimea și ordinea afluenților), Someșul Mic și Târnava Mică, precum și tronsoane din râurile de rangul III, Someș și Târnava. Analizând rolul acestor râuri comparativ cu teritoriile vecine sau pe care le drenează vor scoate în evidență importanța hidrosferei prin componenta dinamică în densitatea de locuire.

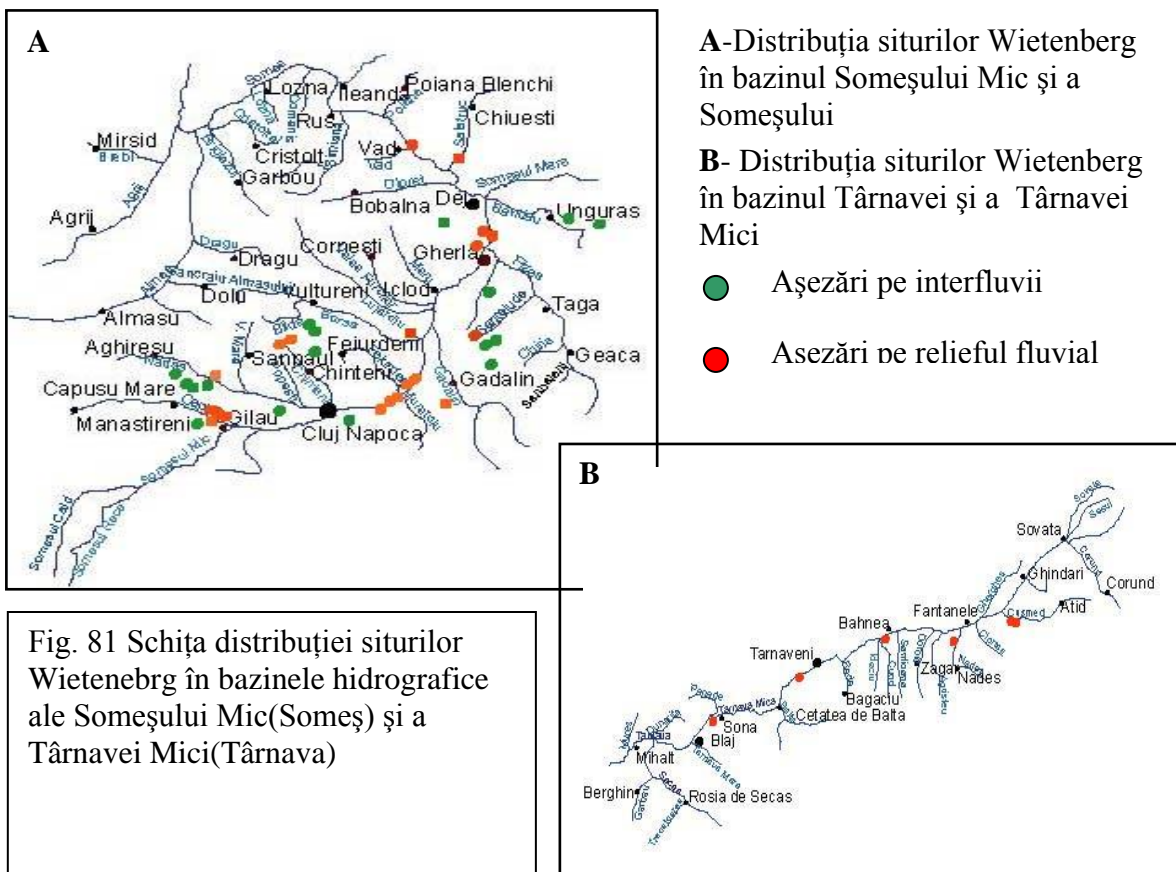
Pentru cultura Petrești, una din culturile importante ale neoliticului târziu se poate observa(fig. 80) rolul jucat de râuri, ca factor de atracție sau factor repulsiv a poziționării așezărilor. Someșul Mic, Someșul se situează la “periferia” etnoculturală iar în această poziție Someșul nu pare să aibă rol atractiv. Dintre așezările culturii (23), 53%e găsesc pe interfluvii iar cele de pe lunci sau terase se găsesc pe afluenții de rangul I ale Someșului Mic(rangul V în bazinul Dunării), respectiv Nadeș, Gădălin, Borșa.

Târnava Mică se găsește în “centrul” culturii, acest fapt produce o locuire densă în relieful fluvial al Târnavei Mici, dar mai important este de remarcat mărimea și tipul așezărilor de pe râu. Așezările sunt fortificate, chiar dacă procentual ele reprezintă doar 56% din totalul așezărilor din bazinul hidrografic al Târnavei Mici. În acest caz hidrografia determină cu certitudine și amplasamentul așezărilor și implicit și mărimea sau rolul lor de apărare.

Bibliografia menționează poziționarea așezărilor Petrești pe terasele înalte ale râurilor, fiind fortificate. Probabil cele de pe interfluvii erau de tipul sezonier de scurtă durată. O întrebare care rămâne, este, de ce Someșul Mic nu a atras locuiri Petrești. Probabil era o axă de acces în depresiune care conjugat cu Someșul Mare, reprezentau adevărate porți de acces dinspre est și vest, în depresiunea Transilvaniei.

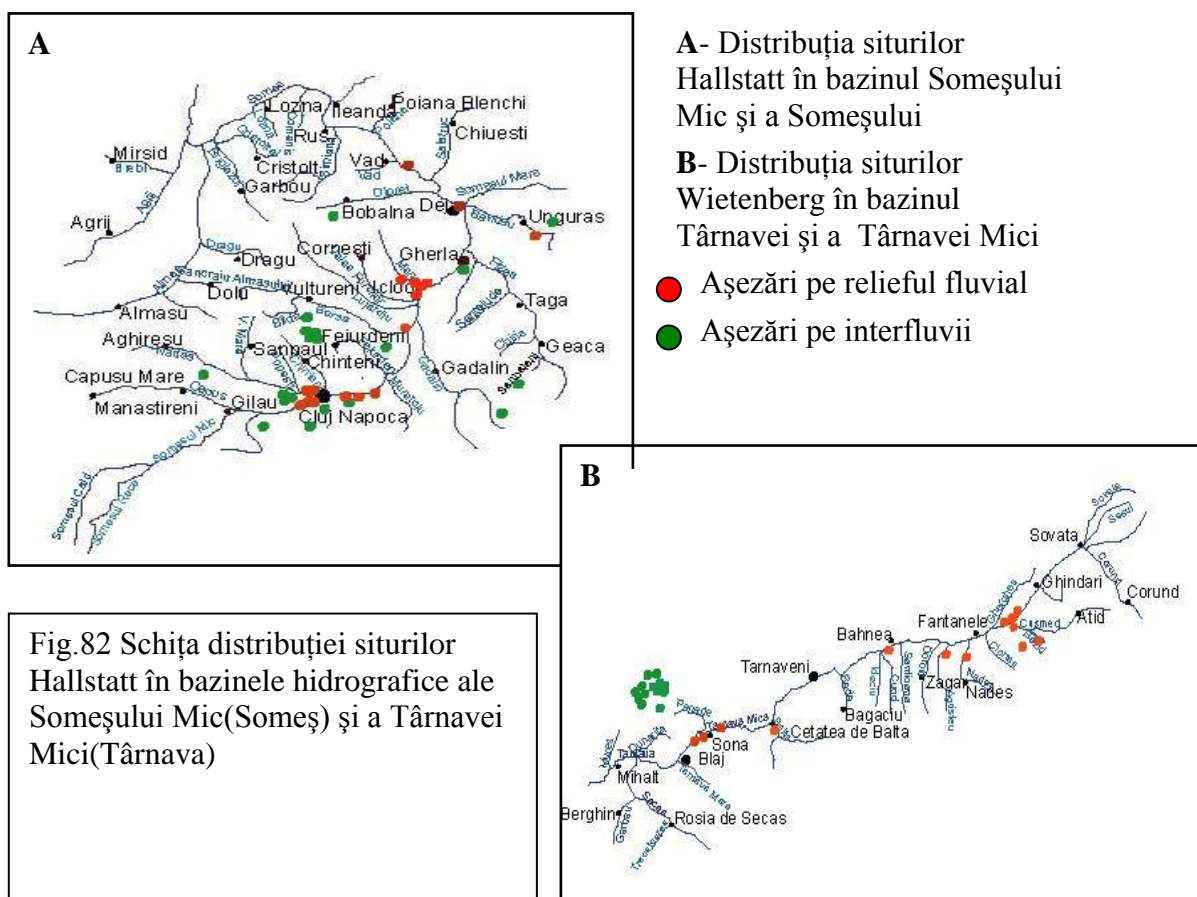
Rolul Bazinului Someșului Mic în perioada bronzului se perpetuează, 54,1% dintre așezări se găsesc pe interfluvii(perioada Petrești procentul era de 53 %). Dintre așezările din relieful fluvial creat de Someșul Mic, Someș și afluenții lui, 45% se găsesc pe Someșul Mic. Se poate spune că rolul polarizator al Someșului Mic crește în perioada bronzului dar pentru așezările mici. Așezările mari, cele mai multe fortificate se găsesc pe interfluvii(fig. 81).

Între interfluviiile dens locuite se remarcă cel dintre Nadeș și Căpuș și dintre Gădălin și Fizeș iar dintre afluenții cu rol polarizator este de remarcat Nadeșul. Ambele interfluvii cu densitate mare de așezări sunt polarizante prin resursele sau apropierea resurselor minerale.

În cazul locuirilor Wietenberg de pe valea Târnavei Mici ele rămân atrase de valea Târnavei Mici și a Târnavei cu sublinierea că numărul lor scade iar funcția de apărare se menține doar pentru o așezare cea de la Bernadea.

Pentru prima perioadă a fierului(Hallstatt) este de notat(fig. 82) existența pe valea Someșului Mic a două puncte de aglomerare a așezărilor la două mari confluente. Este vorba de zona de confluență a Căpușului cu râul Nadeș respectiv Someșul Mic și confluența văilor Măru, Furcilor, Lujerdiu în apropierea localității actuale Iclod.

Așezările mari fortificate continuă să fie amplasate pe interfluvii, având în locația actuală a comunei Florești o grupare de trei așezări fortificate. Așezările de pe interfluvii sunt poziționate în cele mai multe cazuri pe văi cu curgeri temporare sau pâraie ce fac parte din mănunchiul hidrografic, de obârșie a afluenților Someșului Mic. Procentual așezările de interfluvii reprezintă 52%, așezările de pe valea Someșului Mic reprezintă 48%. Dintre acestea 58,4% sunt situate în valea Someșului Mic. Puterea polarizatoare Someșului Mic precum și a Someșului se pastrează redusă și în Hallstatt. În măsura în care ea există este cu valoare secundară și chiar terțiară. Polarizarea primară , secundară

fiind creată de resursele minerale de diverse tipuri. În același timp Someșul Mic făcând parte din axa majoră de circulație est-vest se constituie într-o axă de repulsie pentru aceea perioadă preistorică

În aceeași perioadă preistorică Târnava Mică își pierde rolul polarizator, deși valea este marcată prin așezări hallstattiene. Se remarcă existența a două areale cu rol polarizator (pe axele amintite în capitolul anterior). Zona de nucleație din perimetrul așezării actuale Șona fiind dublată de gruparea Asinip-Ozd din zona de interfluviu. Al doilea centru este cel de la Sângeorgiu de Pădure ce face parte din axa estică a depresiei din perioada Hallstatt. Și în cazul Târnavii Mici se remarcă deci rolul secundar sau chiar terțiar în rolul de nucleație a așezărilor hallstattiene. Rolul de axă ca trecut al axei actuale Bălăușeri-Târnaveni-Blaj este menținut de existența unei așezări fortificate la Bernadea. Gruparea siturilor din vale Târnavii Mici precum și existența unui pol puternic interfluvial ne îndeamnă să conchidem că rolul Târnavii Mici este secundar în atragerea așezărilor sau în orice caz se conjugă cu existența resurselor minerale și peisagistice. Vechimea locuirii din valea Târnavii Mici, precum și conjugarea rolului reliefului fluvial prin particularitățile sale, cu rolul resurselor minerale a produs formarea sistemelor teritoriale de așezări. Existența în procent de 46% a așezărilor pe afluenți de rangul V (din totalul așezărilor de pe văi) precum și bazinul hidrografic asimetric al Târnavii Mici cu accentuarea afluenților de stânga indică o comunicare intensă cu sudul depresiei și probabil cu extinderea organizării ierarhice înspre podișul Secașelor și a Hârtibaciului. Așezările de interfluvii reprezintă 50% din totalul

Se poate concluziona pe baza analizei de mai sus că rolul hidrografiei în poziționarea așezărilor preistorice scade o dată cu dezvoltarea socio-economică a societăților preistorice. Dacă în neolitic creau un tip de economie prin oferta energetică oferită de râu (alimentație, utilaje confecționate din resursele râului), în perioada bronzului și cu precădere a fierului este utilizată din ce în ce mai mult componenta de accesibilitate ce oferă calitatea de axă de circulație, (în special valea largă a Târnavii Mici) între estul și vestul depresiei, și în egală măsură valoarea biopedologică. Someșul Mic nu are acest rol el constituind din neolitic o axă de circulație majoră, doar afluenții și interfluviile oferind adăpostirea necesară (și aceste locații sunt fortificate

13. EVOLUȚIA FIZIONOMICĂ A AȘEZĂRILOR DIN PERIOADA NEOLITIC-LATÈNE

Fizionomia așezărilor din orice moment istoric este un rezultat al factorilor ce acționează asupra ei, factori geomorfologici, climatici, economici sau sociali. Așezările actuale, multe din ele conservă fizionomii vechi pe care dezvoltările ulterioare se fac pe noile legi impuse de factorii amintiți. Așezări vechi “ascunse” sub construcții ale așezărilor actuale au cu totul alte fizionomii decât al localităților prezente. În atare condiții rolul fizionomiilor vechi au un rol minor, și doar în cazuri speciale asupra asupra celor noi, deci o analiză detaliată nu se impune. O scurtă prezentare ar completa însă tematica acestei lucrări.

Neoliticul este momentul apariției așezărilor stabile cu o organizare spațială primară, fiind practic vorba de grupări de locuințe, poate cu anume ierarhii impuse de ierarhiile sociale. Reconstituirile diferitelor orizonturi de locuire din Cheile Baciului ale unei așezări Starčevo-Criș (Lazarovici Gh., Maxim Z., pg. 101) sunt reprezentative pentru tipul așezărilor mici ale acestei perioade. Organizarea este determinată de existența unui grup de trei, patru locuințe cu o groapă de alimente. Planul așezării variază ca suprafață de la stadii timpurii la cele târzii ale așezării (fig. 91).

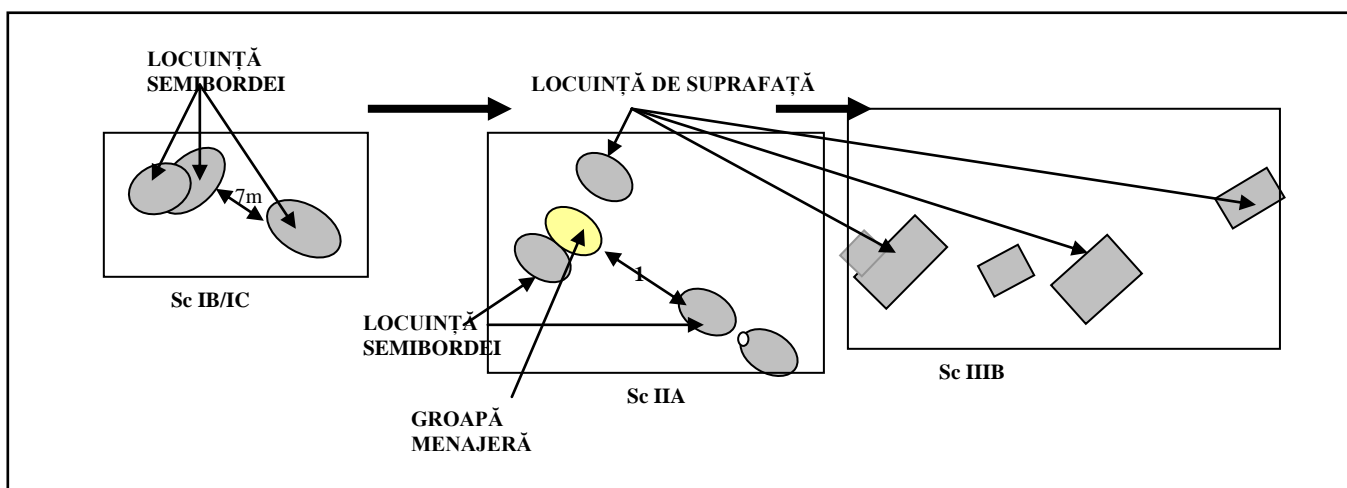

Fig. 91 Evoluția fizionomică a așezărilor din situl Cheile Baciului, din neolitic

În ce privește locuințele se modifică de la semibordeie săpate până la locuințe etajate.

Neoliticului îi sunt specifice și așezări fortificate de tipul celor specifice triburilor grupului Iclod, unde sunt descrise șanț și gard de apărare (Lazarovici Gh, Kalmar Z., 1987, pg. 13). În urma mai multor campanii arheologice efectuate pe teritoriul localității Iclod au dus la descoperirea și descrierea unei așezări fortificate din neolitic. Fortificația constă dintr-un șanț și în spatele lui un val de pământ de cca 1m înălțime. Au fost determinate și urmele unui al doilea val și șanț. Au fost determinate șanțuri ce sunt interpretate ca fiind urme ale unor turnuri (Lazarovici Gh., Kalmar-Maxim Z., 1988, pg. 25). Se presupune existența a două porți. Fortificația închide o suprafață de 130m². Au fost determinate existența pentru cel de-al doilea val și a unei palisade. Din păcate nu se fac referiri la organizarea spațiului intern.

Pentru perioada de tranziție dintre neolitic și bronz este important de prezentat, așezările culturii Coțofeni (Lazăr V., 1980, pg 3-20) care aduc nou în peisajul locuirilor preistorice activități de amenajare teritorială prin tersări masive, șanțuri cu scopuri incerte etc. Lucrarea citată clasifică aceste așezări în funcție de numărul de terase. Între așezările cu o singură terasă sunt enumerate cele de la Ardan, Câlnic, Saschiz. Așezările cu mai multe terase sunt cele de la Agrișteu, Blandiana, Boarta, Șoroștin. În ce privește suprafața locuită diferă de la o așezare la alta de la 1650m² la 5400 m². Datele sunt sărace în ce privește organizarea spațiului locuit, ce se poate spune este existența unei stabilități în locuire. Locuințele sunt și ele diverse în funcție de faza de locuire de la semibordeie la locuințe de suprafață bine structurate acoperite cu lut și nuiiele. Date ceva mai multe se referă la organizarea internă a locuințelor cu vetre, gropi de deșeuri sau de provizii. Una din cele mai reprezentative așezări Coțofeni este aceea de la Șincai, așezarea fiind numită în literatura de specialitate "Cetatea Păgânilor". În campaniile desfășurate timp de 4ani au fost desoperite 11 locuințe de suprafață. Locuințele sunt de formă dreptunghiulară de suprafață sau bordeie. Așezarea are în organizarea spațiului, gropi cu funcții incerte.

Pentru perioada fierului sunt descise cetățile dacice cu yiduri de piatră cu val simplu sau dublu de pământ, cu turnuri de apărare, ce au forme impuse de topografia locului (Daicoviciu H., 1972, pg. 147)

Din păcate informațiile arheologice sunt puține și incerte în ce privește organizarea spațiului așezărilor, fapt ce ne împiedică să construim chiar și ipoteze legate de acest subiect. Tiurile de cetăți dacice și funcțiile lor au fost dezbătute într-un capitol anterior.

14. DEPRESIUNEA TRANSILVANIEI SISTEM TERITORIAL PREZENT, PRIN TRECUT. CONCLUZII

Lucrarea de față și-a propus un studiu al trecutului așezărilor din depresiunea Transilvaniei dincolo de momentele des invocate în lucrări de specialitate, cel al menționării documentare. Este îndubitabilă existența preistorică a așezărilor din depresiune. Neoliticul este deja o perioadă în care evenimentele socio-economice produc transformări importante în depresiune, transformări socio-economice, implicit ale formelor de locuire. Caracteristicile particulare ale Depresiunii Transilvaniei conferă evoluții particulare ale locuitorilor ei și a așezărilor create de aceștia. Depresiunea prin formele de peisaj prin resursele avute asigură așa cum spuneam evoluții particulare ale așezărilor din depresiune.

Fiecare capitol prezentat este de fapt un argument în susținerea individualității depresiunii în general și în special în ce privește așezările, sistemele de așezări. Fiecare capitol susține existența unui trecut al așezărilor din depresiune ce marchează prezentul așezărilor. Fiecare capitol s-a vrut a extinde istoria așezărilor din depresiune în preistorie, ca o continuare firească și sistemică în trecut a prezentului. Dacă în prezent Depresiunea Transilvaniei este o entitate din multe puncte de vedere și în special al formelor de locuire, istoria ei subliniază această caracteristică. Am susținut și argumentat prin această lucrare rolul de interfață etnoculturală între estul și vestul Europei pe care l-a avut în fiecare moment al trecutului Depresiunea Transilvaniei. Lucrarea prezintă argumente pentru cele de mai sus cu o perspectivă la microscară, mezoscară și macroscară prin abordări ale evoluției așezărilor la nivel de sistem teritorial, la nivel de așezări sau de locuiri izolate.

Studiul relațiilor dintre mediu de orice tip și locuirile umane din preistorie necesită metode specifice, chiar pentru fiecare perioadă preistorică, fapt ce definește și conturează geografia preistorică ca disciplină de analiză a trecutului oricărui obiect geografic și în special al așezărilor umane. Alături de geoarheologie geografia preistorică poate forma un corp unitar de analiză a spațiului geografic trecut devenind un instrument complementar de cunoaștere a realității geografice trecute. În acest sens există la ora acesta un vid cert de informare pe acest tărâm, fapt ce necesită studii la diferite scări cu instrumentele specifice ale acestui bloc interdisciplinar geografie preistoric-geoarheologie.

Geografia operează cu spațiul și timpul perceput uman, dar pentru trecutul apropiat sau mai îndepărtat utilizează scări ale timpului împrumutate din alte discipline, construite pe modele de

analiză ale disciplinelor respective. Geografia preistorică ar avea capacitatea de a stabili scări sau scara temporală prin metode geografice și repere geografice, chiar dacă relativitatea reperelor geografice este mare, fapt ce ar duce la imprecizii ale scalei temporale.

Orice lucrare geografică se folosește de latura ei descriptivă în prezentarea cadrului general de manifestare a oricărui fenomen geografic, dar referirile se fac în cele mai multe cazuri la prezent. Trecutul fizico-geografic, socio-economic este la fel de important pentru manifestări prezente trecute sau viitoare a oricărui fenomen geografic. Este un alt motiv care impune cunoaștere trecutului, cunoașterea complexă în toate laturile ei geografice.

Cunoașterea manifestărilor etnoculturale ale populațiilor trecute ce s-au manifestat etnografic la un moment dat, într-un spațiu oarecare poate reprezenta izvorul informativ al manifestării oricărui tip de fenomen geografic. Geografia preistorică poate fi instrumentul ce ar crea baze de date în acest sens.

În intervale de timp, situate oriunde pe scara timpului uman evoluția reperelor sociale este particulară la contactul dintre culturi sau popoare diferite. În cazul Depresiunii Transilvaniei aceste spații de contact pe care noi le-am numit zone frontaliere (explicația opțiunii s-a făcut în capitolele anterioare), au fost speciale prin tipurile de așezări care le-au creat, ele reprezentând germenele de evoluții aparte reflectate în așezările actuale. Este cazul așezărilor actuale Târgu Mureș, Sibiu. Analiza detaliată a manifestărilor în asemenea areale trecute pot duce la înțelegerea unor fenomene ce se repetă în zilele noastre.

Oferta energetică a unui mediu poate fi utilizată la diferite nivele procentuale. Oferta Depresiunii Transilvaniei a dus la apariția preistorică a locuirilor permanente cu densități apropiate de zilele noastre. Varietatea acestei oferte a creat în trecut până în prezent suportul necesar locuirii permanente la densități controlate de mediu.

Disponerea heterogenă în spațiul Transilvan a acestor energii a creat poli de nucleere a locuirilor trecute. Migrația acestor poli a fost și este determinată de varietatea energetică a mediului ce produce dublări de axe trofice pozitive migrației ale centrilor de nucleere. Dar barajele naturale obligă păstrarea, conservarea direcțiilor sensurilor de difuziune energetică, fapt ce a determinat în depresiune conservarea axelor energetice ca direcție și sens. Marea majoritate a centrilor de atracție și a axelor au trecutul genetic legat de perioada analizată.

Schimbările de peisaj complex fizico-geografic, economic al spațiului Transilvan au creat oscilații ale poziției așezărilor în jurul unor puncte de climax pozițional sau din contră stabilitatea

peisagistică a creat continuități de locuire. Migrațiile sau stabilitatea au creat condiții diferite de dezvoltări a așezărilor, fapt ce se reflectă în fizionomiile actuale. Translatând aceste evoluții temporale pot să se constituie în soluții de prognoză pentru viitorul așezărilor de azi.

În fiecare moment al evoluției rolul hotărâtor în existența așezărilor îl au indiferent de gradul de vehiculare energetică, energiile locale, Ele se pot constitui în factori de atracție sau repulsie, indiferent că este vorba de rețele hidrografice sau resursele minerale.

Din păcate urmele trecutului sunt greu de descifrat fie datorită estompării lor fie datorită lipsei instrumentelor ce ar putea descifra astfel de manifestări geografice trecute. Există manifestări sau stări geografice trecute care nu se mai pot citi doar intuitiv(structuri sau texturi ale așezărilor). Pentru aceasta este nevoie de metode, de specialiști, care le poate oferi unitatea Geografiei preistorice și a Geoarheologiei.

Bibliografie

1. **Agnew J., Livingstone D.N., Rogers A.**, (1996), *Human Geography(an essential anthology)*, Blackwell, Oxford.
2. **Allen M.J.**(1988), *Archaeological and environmental aspects of colluvian in south-east England*. In:Man-made Soils(Eds. W.G-V. Wateringe and M. Robinson), BAR International Series 410, British Archaeological Reports, Oxford.
3. **Andreescu R., Mills S.**,(1998) *Southern Romania Archaeological Project*, Preliminary report 1998, Cardiff Studies in Archaeology Cardiff University.
4. **Aldea I., Ciugudean H.**, (1991), *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca.
- 5.**Alexandru M.**, (1962), *Depresiunea Sibiului. Câteva observații geomorfologice preliminare*, Probleme de Geografie, vol IX, Edit. Academiei, București.
6. **Anghelinu M.**, (2003), *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România, concepte și modele aplicate în preistorie*, Târgoviște
7. **Armitage P.L., Locker A. And Straker V.**(1987), *Environmental archaeology in London: a review*. In:Environmental Archaeology: a Regional Review Vol II(Ed. H.C.M. Keely), Occasional paper No. I, English Heritage, London.
8. **Ashley G.M.**(2001), *Archaeological sediments in spring and wetlands*. In: Sediments in Archaeological Context(Eds J.K. Stein and W.R. Farrand), The University of Utah Press, Salt Lake City.
9. **Badea L., Sandu M.**, (1975), *Profil geomorfologic prin depresiunile Apoldului și Săliște*, SCGG, Geogr., XXII, Edit. Academiei, București.
10. **Bakels C.C.**(1988), *Pollen from plaggen soils in the province of North Brabant, in the Netherlands* In:Man-made Soils(Eds. W.G-V. Wateringe and M. Robinson), BAR International Series 410, British Archaeological Reports, Oxford.
11. **Barker, G.**(1985) *Prehistoric Farming in Europe*. Cambridge University Press, Cambridge.
12. **Bar-Yosef O.**(1974), *Late Quaternary stratigraphy and prehistory in Wadi Fazael, Jordan Valley: a preliminary report*. Paléorient, 2.
13. **Bar-Yosef O. And Tchernov E.**(1972), *On the palaeoecological history of the site Ubeidiya*. The Israel Academy of Sciences and Humanities, Jerusalem.
14. **Beaujeu-Garnier J.**,(1971), *La géographie: méthodes et perspectives*, Masson et Co., Paris.

15. **Behre K. E.**(Ed)(1986) *Anthropogenic Indicators in Pollen Diagrams*. A.A. Balkema, Rotterdam.
16. **Benedek J.**, (2000), *Organizarea spațiului rural în zona de influență apropiată a orașului Bistrița*, Edit.Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
17. **Benedek J.**, (2000),*Amenajarea teritoriului și dezvoltarea regională*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
18. **Bejan A., Micle D.**, (2006), *Arheologia o știință pluridisciplinară, metode clasice și moderne de lucru*, Editura Excelsior Art, Timișoara.
19. **Bell M.** (1981), *Seaweed as a prehistoric resource*. In: *Environmental Aspects of Coasts and Islands*(Eds D. Brothwell and G.W. Dimbleby), British Archaeological Reports, Oxford.
20. **Berciu D.**,(1966), *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, Editura Științifică, București.
21. **Berciu D.**,(1967), *La izvoarele istoriei*, Editura Științifică, București
22. **Bibby J.S. and Mackney D.** (1972), *Land Use Capability Classification*. Technical Monograph No. I. The soil Survey, Harpenden.
23. **Binford L.R., Binford S.R.**(1968), *New Perspectives in Archaeology* , Chicago
24. **Blum M.D., and Valastro S. Jr.**, (1992) Quaternary Stratigraphy and geoarchaeology of the Colorado and Concho Rivers, West Texas, *Geoarchaeology*, 7
25. **Boar N.**(2005), *Regiunea transfrontalieră româno-ucraineană, a Maramureșului*, Edit Presa Univ. Clujeană, Cluj-Napoca
26. **Brochier J.E., Villa P. and Giacomarra**, (1992), *Sheperds and Sediments:geo-ethnoarchaeology of pastoral sites*. Journal of Anthropological Archaeology, 11.
27. **Brown A. G.**(1997), *Alluvial Geoarchaeology*. Cambridge University Press, Cambridge.
28. **Budyko N.J.**,(1932), *The Earth's Climate;Past and Future*. Academic Press, New Zork
29. **Butzer K.W.**, (1973), *Environment and Archaeology*, Londra.
- 30.**Butzer K. WW.**,(1982), *Archaeology as human ecology*, Cambridge University Press, Cambridge..
31. **Caramelea V.V.**, (1970), *Antropologia socială și culturală-știință a legilor generale de dezvoltare a comportamentului uman*(I) Istoric, Domeniu, definiție, în Studii și cercetări de antropologie, tom7, nr. 2.
32. **Caranfil A.**, (1967), *Asupra teoriei „locului central”*, Studii și cercetări, seria geografie, tom. XIV, nr. 2.

33. **Catt J.A.**(1990), *Paleopedology manual*. Quaternary International, 6.
34. **Călinescu R.**, (1969), *Biogeografia României*, Editura Științifică, București.
35. **Cârciumaru M.**, (1980), *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, Edit. Academiei, București
36. **Champion T.C.**,(1995), *Centre and Periphery*. Comparative Studies in Archaeology, London.
37. **Chintăuan I.**, (1993), *Contribuții la istoricul cunoașterii exploatării și utilizării rocilor în Transilvania de nord-est.*, Rev. Bis. , București.
38. **Chapman G.P.**, (1977), *Human and Environmental Systems*, Academic Press, London-New York.
39. **Chorley R.J., Haggett P.**(1971), *Models IN Geography*, Methuen& Co LTD.
40. **Ciulache S.**, (1976), *Clima Depresiunii Sibiului*, Teză de doctorat, Univ. București.
41. **Ciugudean H.**, (1997), *Cercetări privind epoca bronzului și prima vârstă a fierului în Transilvania*, Bibliotheca Musei Apulensis, Alba Iulia
42. **Cocean P.**, (2010), *Geografie Regională*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
43. **Cocean P.**, (2010c), (coordonator), *Planificarea și amenajarea teritoriului zonal*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
44. **Cocean P., Boțan C.N.**, (2007), *Regiunea anizotropă a Someșului Mare*, Studia UBB,2, Cluj-Napoca.
45. **Cocean P., Răduță Marinela**,(2005), *Bilanțul teritorial- categorie de bază în planificarea și amenajare teritorială*. Terra, XXXV(LV), pg. 5-8, București.
46. **Cocean P., Filip S.**,(2005), *Geografia regională a României*, Presa Univ. Clujeană, Cluj-Napoca.
47. **Codrea V.**,(1998) *Geologia Cuaternarului, Noțiuni de bază*, Edit. Presa Universitară, Cluj-Napoca
48. **Comșa E.**,(1987), *Neoliticul pe teritoriul României, Considerații*, Edit. Academiei , București
49. **Conea I.** , (1967), *Simion Mehedinți despre rolul factorului geografic în istoria poporului român*, în "Simion Mehedinți, Opere alese", Editura Științifică, București.
50. **Conyers L.B. and Goodman D.** (1997) *Ground-Penetrating Radar: An Introduction for Archaeologists*. AltamIRA press, Walnut Creek, CA.
51. **Corporation of London**(2004) *Archaeology in the City of London*. Archaeology Guidance, Planning Advice Note 3. Department of Planning & Transportation, London.

52. **Coriolan S.**,(1967), *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Edit. Academiei R.S.R, vol. I,II,București.
53. **Costea F.**, (1990), *Repertoriul județului Brașov*, Edit. Academiei, București.
54. **Coteț P.**, (1972), *Geografia modernă ca știință multidisciplinară și rolul ei în dezvoltarea problemelor la nivel național*, Cerct. multidiscipli. Și interdiscipli. Originea , dezvolt. și perspectivele lor, București.
55. **Courty M.-A. and Weiss H.**(1997), *The scenario of environmental degradation in the Tell Leilan region, NE Syria, during the late third millenium abrupt climate change*. In:NATO ASI Series, Vol. 149, Thierd Millenium BC Climate Change and Old World Collapse(Eds N.H. Dalfes, G. Kukla and H. Weis), Springer-Verlag,Heidelberg.
56. **Cowan C.** (Ed)(2003) *Urban Development in North-West Roman Southwark: Excavation 1974-90*, Monograph 16. MOLAS, London
57. **Cowgill J.**,(2003)*The iron production industry and its extensive demand upon woodland resources: a case study from Ceeton Quarry, Lincolshire*(Eds Murphy P. and P.E.J. Wiltshire). The Environmental Archaeology of Industry, Symposia of the Association for Environmental Archaeology No. 20: Oxford, Oxbow.
58. **Crețan R.**, (2006), *Geografia Europei*, Edit.Artpres, Timișoara
59. **Crețan R.**, (2007), , *Marginalitate socială și spațială:conceptualizare și tipologie în cazul rromilor din Banat și sudul Crișanei*, Edit. Universității de Vest, Timișoara Timișoara
60. **Crețan R., Frățilă V.**, (2007),*Dicționar geografico-istoric și toponimic al județului Timiș*, Edit. Universității de Vest, Timișoara.
61. **Crișan I.H., Bărbulescu M., Chirilă E., Vasiliev V., Winkler I.**, (1992), *Repertoriul arheologic al județului Cluj*, Biblioteca Musei Napocensis, Cluj-Napoca.
62. **Cucoș Șt.**,(1985), *Așezările culturii Cucuteni din România*, Edit Junimea, Iași
63. **Cucu V., Roșu Al.**, (1963), *Considerații asupra obiectului și metodologiei geografiei*, *Natura*, seria geol.-geogr., nr. 6, București
64. **Cucu V.**, (1971), *Geografia populației și așezărilor*. Centrul de multiplicare al Universității București.
65. **Cucu V.**, (1975), *Direcții de dezvoltare și domenii de cercetare în geografia populației și așezărilor*, Soc șt. Geogr. Din R.S.România, 100 de ani de activitate, București.
66. **Daicoviciu H.**, (1972), *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca.

67. **David M.**, (1945), *Geneza , evoluția și aspecte de relief ale Podișului Transilvaniei*, Rev. Șt. “V. Adamachi”, XXXI,1-2, Iași.
68. **Dănilă Ș.**, (1989), *Repertoriul arheologic al județului Bistrița –Năsăud, Cercul Plaiului Nșșudene și Bistrițene*, Cluj-Napoca
69. **Demeny L., Vlăduțiu I.**,(1965), *Contribuții documentare la începuturile culegerilor creației populare orale românești în Transilvania*, în “Revista de etnografie și folclor”, tom10, nr. 6.
70. **Donisă I.**, (1977), *Bazele teoretice și metodologice ale geografiei*, EDP, București.
71. **Doran G.H. and Dickel D.N.**(1998), *Multidisciplinary investigations at the Windover site*. In: *Wet Site Archaeology*(Ed B. A. Purdy), Telford Caldwell N.J.
72. **Drăgan I.C., Airinei St.**, (1997), *Geoclima și Istoria*, Editura Europa Nova, București.
73. **Drăgan I.C., Airinei St.**, (1997), *Geoclimate and History*,Ed.Nagard, Roma.
74. **Driga B., Ianoș I.**, (1986), *Contribuții metodologice privind organizarea spațiului geografic*, SCG, XXXIII
75. **Edroiu N.**, (2003) *Introducere în științele auxiliare ale istoriei*, Editura Accent, Cluj-Npoca
76. **Evans J.G.**(1999), *Land & Archaeology. Histories of Human Environment in the British Isles*. Tempus, Stroud.
77. **Ferring C.R.**,(1986), *Rates of fluvial sedimentation: Implication for archaeological variability*. *Geoarchaeology*, 1.
78. **Francus P.**(2004), *Images analysis, sediments and Paleoenvironments Developments in paleoenvironmental research*; Vol. 7, Kluwer Academic Publisher, Dordrecht; Boston, XVIII.
79. **Ghinoiu I.**, (1970), *Elemente geografice în cercetarea etnografică*, Rev. De etnografie și folclor. 1, tom. 15.
80. **Giford D.P.**(1978), *Ethnoarchaeological observation of natural processes affecting cultural materials*. In: *Explorations in Ethnoarchaeology*(Ed. R.. Guild).
81. **Givulescu R.**, (1997), *Istoria pădurilor fosile din Terțiarul Transilvaniei*, Edit. Carpatica, Cluj-Npoca.
82. **Glodariu I.**,(2001) *Introducere în istoria antică a României*, Edit. Accent, Cluj-Napoca
83. **Goldberg P.** (1986), *Late Quaternary environmental history of the southern Levant*. *Geoarchaeology*, 1.
84. **Goldberg P.,Nash D.T.,Petraglia M. D.**(ed.) (1993),*Formation processes in archaeological context*, *Monographs in world archaeology*, 17, Prehistory, Press, Madison.

85. **Goldberg P.** (2001a), *Geoarchaeology*. Geotimes, 46.
86. **Goldberg P., Holiday V.T. and Ferring C.R.**(Eds)(2001a) *Earth Sciences and Archaeology*. Kluwer Academic Publisher, New York.
87. **Greco Florina**, (1985), *Probleme ale formării rețelei hidrografice din Depresiunea Transilvaniei*, Mem. Sect. Șt. Acad. Române, Seria IV(1983), nr 2.
88. **Greco Florina**, (1992), *Podișul Hârtibaciului. Elemente de morfohidrografie*, Edit. Academiei, București.
89. **Grigg D.**,(1971), *Regions, Models and Classes*, în *Geography*, Edited by R.J. Chorley and P. Haggett, Methuen & Co LTD.
90. **Gron O.** (1989), *General spatial behaviour in small dwellings: a preliminary study in ethnoarchaeology and social psychology*. In: Mesolithic Europe(Ed C. Bonscell).
91. **Grumăzescu Cornelia**(1970, a), *Reprezentarea cartografică a regiunilor geografice la diferite scări*, SCG, XVII, 1.
92. **Haggett P.**(1965), *Locational Analysis in Human Geography*, Arnold, London.
93. **Haggett P.**(1979), *Geography, A modern Synthesis*, Harper and Row, New York.
94. **Haidu I., Haidu C.**, (1998), *Sisteme informatice geografice*, București ,
95. **Herbst C., Lețea I.**, (1965), *Cu privire la conținutul geografiei economice generale și regionale*, Natura , seria geol.-geogr., an XVII, NR. 6, București.
97. **Holt-Jensen A.**, (1988), *Geography-History and Concepts*, Paul Chapman Publishing Ltd.
98. **Horedt K.**, (1969), *Așezările fortificate din prima vârstă a fierului din Transilvania*, Mat. Și Cercetări Arh. , București
99. **Ianoș I.**, (1987), *Orașele și organizarea spațiului geografic*, Editura Academiei, București.
100. **Ianoș I, Humeau J-B.**, (2000), *Teoria sistemelor de așezări umane*, Editura Tehnică, București.
101. **Ianoș I.**, (2000), *Sisteme teritoriale. O abordare geografică*, Edit. Tehnică, București
102. **Ielenicz M.**, (1999), *Dealurile și Podișurile României*, Edit. Fundației”România de mâine”, București.
103. **Ilie M.**, (1958), *Podișul Transilvaniei*, Edit. Științifică , București.
104. **Irimuș I.A.**(1998), *Relieful pe domuri și cete diapire din Depresiunea Transilvaniei*, Edit Presa Univ. Clujeană, Cluj-Napoca
105. **Jing Z. G. Rapp Jr. and Gao T.**(1995), *Holocen landscape evolution and its Impact on the Neolithic and Bronze Age sites in the Shangqiu area, northern China*. *Geoarchaeology*, 10.

106. **Johnston R.J.**(ed),(1987) *The Future of Geography*, Methuen, London.
107. **Johnston R.J.**(ed),(1993) *The Challenge for Geography. A Changing World, a Changing Discipline*, Blackwell, Oxford.
108. **Johnston R.J et all.**(eds),(1994) *The Dictionary of Human Geography*.(3-d ed.), Blackwell, Oxford.
109. **Josan N.**,(1976-1977), *Unele aspecte ale evoluției reliefului Podișului Târnavelor*, Lucr. Șt. Seria A, Geografie, Oradea.
110. **Josan N.**,(1979), *Dealurile Târnavei Mici. Studiu geomorgologic*, Edit Academiei, București.
111. **Lamb H.H.**,(1977,1978), *Climate Present, Past and Future*.(Vol I and II), Methuen and Co. Ltd., London.
112. **Laming-Emperaire A.**, (1964), *Origines de l'archéologie préhistorique en France*, Paris.
113. **Lazarovici Gh., Maxim-Kalmar Z.**, (1989) *Săpăturile de la Iclod, campania din 1986, Studii și Cercetări Arheo.* , Cluj-Napoca.
114. **Lazarovici Gh., Maxim-Kalmar Z.**, (1987) *Săpăturile de la Iclod, campania din 1986, Studii și Cercetări Arheo.* , Cluj-Napoca
115. **Lazăr V.**,(1980), *Așezări de înălțime cu terase Coțofeni*, Marisia, X, București.
116. **Lazăr V.**,(1995),*Repertoriul arheologic al județului Mureș*, Edit Academiei. București.
117. **Luca S.A., Georgescu A., Pinter Z.K.**,(2003) *Repertoriul arheologic al județului Sibiu*, Biblioteca Septemcastrensis, Sibiu.
118. **Lupu N.**, (1989), *Tilișca, așezările arheologice de pe Cățanaș*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
119. **Mac I.** (1987-1988), *Geografie și arheologie, analogii și convergențe*, în AMN XXIV-XXV.
120. **Mac I.** (1972), *Subcarpații Transilvaniei dintre Mureș și Olt. Studiu geomorgologic*, Edit. Academiei, București.
121. **Macphail R.I.** (1994b) *The reworking of urban stratigraphy by human and natural processes*. In: *Urban-Rural Conennexions: Perspectives from Environmental Archaeology* (Eds A. R. Hall and H.K. Kenward), Monograph 47, Oxbow, Oxford.
122. **May J.A.**(1970), *Kant's Concept of Geography and its relation to recent geographical thought*, University of Toronto Press, Toronto.
123. **Mandel R.D.**(2000a), *The past, present, and future*. In: *Geoarchaeology in the Great plains*(Ed R.D. Mandel), University of Oklhoma Press, Norman.

124. **Mendöl T.**, (1999), *A földrajztudomány az ókortól napjainkig*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
125. **Mészáros N., Mac I.**, (1995), *Paleogeografia României*, curs litografiat, Univ. "Babeş-Bolyai", Facultatea Geografie, Cluj-Napoca
126. **Mihăilescu V.**,(1964), *Regiune geografică și regiune economică. Contribuții la precizarea unor termeni fundamentali din geografia regională*, SCGGG, XI.
127. **Mihăilescu V.**,(1967), *Simion Mehedinți, Opere alese, Aplicări antroogeografice în sfera etnografiei, istoriei și a altor științe*, Edit. Științifică, București
128. **Mihăilescu V.**,(1968), *Geografia teoretică*, Edit. Academiei, București.
129. **Miskovsky J.Cl.**(Ed)(1987), *Géologie de la Préhistoire:methods, technique, application*, Ed. Géopré, Paris.
130. **Moga V., Ciugudean H.**,(1995) *Repertoriul arheologic al județului Alba*, Edit. Academiei. București.
131. **Morariu T., Gârbacea V.**, (1960), *Terasele râurilor din Transilvania*, Com. Acad. R.P.P., t X, nr. 6, București.
132. **Morariu T.**, (1961), *Podișul Târnavelor, Caracterizare și raionare fizico-geografică*, StudiaUniversitatis Babeş-Bolzai, Series II, Fasciculus 1, Geologia Geographia, Cluj.
133. **Morariu T.,Posea Gr., Mac I.**, (1980), *Regionarea Depresiunii Transilvaniei*, Studii și Cercetări de Geologie, Geofizică, Geografie,Geografie, Tomul XXVII, nr. 2, Edit. Academiei, București.
134. **Moraru-Popa G.**,(1965), *Date etnografice referitoare la prelucrarea metalelor în izvoare antice*, în "Revista de etnografie și folclor", tom 10, nr. 5.
135. **Morintz S.**, (1978), *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii, epoca bronzului în spațiul carpto-balcanic*, Edit. Academiei, București.
136. **Mureșan A., Moldovan C.**, (2004), *Determinări fizico-geografice și antropice în organizarea spațiului geograficîn regiunea de bordură a Munților Apuseni cu Depresiunea Transilvaniei(sectorul Someșul Mic-Ampoi)*, Geografia în contextul dezvoltării contemporane, Cluj-Napoca.
137. **Neguț S.**,(1976), *Tendențe în geografia economică și umană mondială*, Soc. De șt. Geogr. Din R.S.R., În ajutorul profesorului de geografie, vol. IV, București.
138. **Nemerkenyi A.** (szerk.),(1997), *Földrajz-Hagyomány és jövő. Magyar Földrajzi Társaság*, Budapest.

139. **Neumann H., Haită C.**, *Soils and geomorphology*, (1999) în Bailey D. W.,
140. **Obreja Al.**, (1972) *Istoria dezvoltării geografiei în România*, Univ., “Al. I. Cuza”, Iași.
141. **Oncu M.**, (2000), *Culoarul Mureșului (sectorul Deva- Zau)*. Studiu geoecologic, Ed. “Focul viu”, Cluj-Napoca.
142. **Panaite L.**, (1974), *Metodologia cercetării economico-geografice*, Centrul de multiplicare al Univ. Buc.
143. **Pascu Ș.** (1959-1961), *Etnografie și istorie*, în “Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei, Cluj.
144. **Paucă M.**, (1972), *Etapete genetice ale Depresiunii Transilvaniei*, SCGGG-Geol., XVII, 2.
145. **Peet R.**, (1998), *The Modern Geographical Thought*. Blackwell, Oxford.
146. **Petrescu I.**, (1990), *Perioadele glaciare ale Pământului*, Edit. Tehnică, București
147. **Pop P. G.**, (2001), *Depresiunea Transilvaniei*, Editura Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
148. **Pop P. G.**, (2001), *Probleme de regionare geografică a Depresiunii Transilvaniei*, Studia UBB, Geographia, Anul XLvi, 2, Cluj-Napoca.
149. **Pop P. G.**, (2007), *Județul Cluj*, Edit. Academiei Române, Cluj-Napoca
150. **Pop P. G.**, (1996), *Potențialul geografic în dezvoltarea urbanului din România*, Studia Univ., XLI, 1-2, Cluj-Napoca
151. **Pop P. G.**, (1999), *Orașele Transilvaniei în ultimul secol și jumătate (1850-1996)*, Studia Univ., XLIV, 2, Cluj-Napoca
152. **Pop P. G.**, (1996), *Evoluție, determinare și concept în geografia umană*, Studia Univ., XL, 1-2, Cluj-Napoca.
153. **Pop P. G.**, (1997), *Funcțiile și dimensiunile urbanului în România*, Studia Univ., XLIV, 1-2, Cluj-Napoca.
154. **Pop I.**, (1977), *Biogeografie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
155. **Popescu N.**, (1990), *Țara Făgărașului. Studiu geomorfologic*, Edit. Academiei, București.
156. **Popovici D., Bălășescu A., Haită C., Radu V., Tomescu A.M.F., Tomescu I.**, (2002), *Cercetarea arheologică pluridisciplinară. Concepte metode și tehnici*, Muzeul Național de istorie a României, Biblioteca Muzeului Național, Seria Cercetări pluridisciplinare, III, Târgoviște.
157. **Popovici I., Manescu L.**, (1973), *Bazele teoretice și metodologice ale geografiei*, Centrul de multiplicare al Universității din București.
158. **Posea Gr., Popescu N., Ielenicy M.**, (1974), *Relieful României*, Edit. Științifică, București.

159. **Posea Gr.**, (1962), *Țara Lăpușului*, Edit. Științifică, București.
160. **Posea Gr.**, (1968), *Problema Subcarpaților în Transilvania*, *Natura, Geologie-Geografie*, 4, București.
161. **Posea Gr.**, (1969b), *Depresiunea Săliște*, *Studii și Cercetări GGG, Seria Geografie*, 1, Edit. Academiei, București.
162. **Posea Gr., Popescu N.**, (1973), *Scara morfocronologică a evoluției teritoriului României în realizari în Geografia românească*, Edit. Științifică, București
163. **Posea Gr.**, (1978), *Podișul Huedin – Păniceni*, *Studii și Cercetări GGG, Seria Geografie*, XXV, Edit. Academiei, București.
164. **Posea Gr., Badea L.**, (1982), *Regionarea geomorfologică a teritoriului României*, *Bul. Soc. Geogr.*, VI(LXXVI).
165. **Raboca N.**, (1995), *Podișul Secașelor- Studiu de dinamica versantelor*, Edit. Sarmis, Cluj-Napoca.
166. **Rachet G.** (traducere de Florescu R. și Ceacalopol G.), (1977), *Universul Arheologiei, Tehnică, Istorie, Bilanț*, Edit. Meridiane, București.
165. **Rapp G. Jr. and Hill C.L.** (1998) *Geoarchaeology. The Earth – Science Approach to Archaeological Interpretation*. Yale University Press, New Haven.
166. **Rosen A. M.** (1986), *Cities of Clay. The Geoarchaeology of Tells*. University Press of Chicago, Chicago.
167. **Rusu R.**, (2001), *Organizarea spațiului geografic și amenajarea teritoriului*, *Caiet de lucrări practice*, Edit. Presa Universitară, Cluj-Napoca
168. **Sandu M.**, (1982), *Depresiunea Apoldului-trăsături geomorfologice*, *BSSGR*, VI(LXXV), Edit. Acad. Române, București.
169. **Sandu M.**, (1982), *Culoarul depresionar Sibiu-Apold*. Studiu geomorfologic, Edit. Academiei, București.
170. **Savu. Al.**, (1962), *Contribuții la studiul evoluției rețelei hidrografice din bazinul Almaș-Agrij*, *Studia UBB, Geologie-Geografie*, 1, Cluj.
171. **Savu. Al.**, (1963), *Podișul Someșan. Studiu geomorfologic*, Teză de doctorat, Univ. Cluj.
172. **Savu. Al.**, (1980), *Depresiunea Transilvaniei (Regionare fizico-geografică)*. *Puncte de vedere*, *studies UBB, Geolo.-Geogr.*, XXV, 2, Cluj-Napoca.

173. **Savu Al., Mac I., Tudoran P.**, (1973), *Aspecte privind geneza și vârsta teraselor din Transilvania*, în vol. Realizări în geografia României, Edit. Științifică, București
174. **Sorocovschi, V.** (1996), *Podișul Târnavelor- Studiu hidrografic*, Edit. CETIB, Cluj-Napoca.
175. **Stroia M.**, (2001), *Podișul Secașelor. Populația și așezările umane*, Edit. Buna Vestire, Blaj.
176. **Șandru I.**,(1964), *Geografia economică,. Obiect, metodă și istorie*, Natura, seria geol. Geogr., an XVI, nr. 2, București.
177. **Șandru I.**,(1998), *Porți și culoare geodemografice în spațiu carpato-danubiano-pontic-considerații de Geografie Istorică- IV*, Edit. Fundației Culturale Cncioc, Bacău.
178. **Surd V.**,(2003), *Geografia așezărilor*, Edit Presa Univ. Clujeană, Clu-Napoca
179. **Surd V., Viorel P., Zotic V.**,(2004), *Conceptul de rețea integrală în organizarea teritoriului. Modelul județului Mureș*, Geografia în contextul dezvoltării contemporane, Cluj-Napoca
180. **Tomescu A.M.F.**,(2002), **Palinologia, în Popovici D., Bălășescu A., Haită C., Radu V., Tomescu A.M.F.,Tomescu I.**, (2002), *Cercetarea arheologică pluridisciplinară. Concepte metode și tehnici*, Muzeul Național de istorie a României, Biblioteca Muzeului Național, Seria Cercetări pluridisciplinare, III, Târgoviște.
181. **Tomescu M.**, (1998-2000), *Holocenul date cronologice și climatice*, Cercetări arheologice și climatice X, partea I, pg 235-270.
182. **Tufescu V.**, (1966), *Subcarpații și depresiunile marginale ale Transilvaniei*, Edit. Științifică, București.
183. **Ungureanu Al.**, (1993), *Geografia Podișurilor și Câmpiilor României*, Edit. “Univ. Al. I. Cuza“, Iași.
184. **Unwin T.**, (1992), *The Place of Geography*, Longman.
185. **Vancea A.**, (1960), *Neogenul din bazinul Transilvaniei*, Edit. Academiei, București.
186. **Velcea I.**,(1979), *Geografia Podișurile Românie*, Universitatea București.
187. **Vlăduțiu I.**(1973), *Etnografie românească*, Editura Științifică, București.
188. **Vrabie Gh.**, (1968), *Folcloristica română – Evoluție, curente, metodă*, E.P.L., București.
189. **Waters M. R.** (1992), *Principles of Geoarchaeology: A North American Perspective*. University of Arizona Press, Tucson.
190. **Wheatley D. and Gillings M.**(2002), *Spatial Technology and Archaeology: The Arcaeological Applications of GIS*. Taylor & Francis, London.

191. **Whittle A.** (Ed) *Forthcoming. The Early Neolithic on the Great Hungarian Plain: Investigation of the Kőrös Culture Site of Ecsegfalva 23, Co. Békés.* Institute of Archaeology, Budapest.
192. **Wigley T.M.L.,Ingram M.J., Farmer G.**(Eds) (1988), *Climate and History*, Cambridge Univ. Presse, Cambridge.
193. **Zeuner F.E.**(1946) *Dating the Past. An Introduction to Geochronology.* Methuen &Co. Ltd., London.

Webografie

1. Arheoinvest.uaic.ro/lab?geoarh?status.htm